

**ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΓΙΑ ΘΕΜΑΤΑ ΙΣΟΤΗΤΑΣ
(Κ.Ε.Θ.Ι.)**

ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΟΝΟΓΟΝΕΪΚΟΤΗΤΑ

Δρ. Λ. Μαράτου-Αλιπράντη
Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

ΑΘΗΝΑ 2002

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α' ΜΕΡΟΣ	3
ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΣΤΑ ΕΥΡΩΠΑΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ	
Εισαγωγή	4
I. Δημογραφικές εξελίξεις σχετικά με την οικογένεια	4
II. Η Μονογονεϊκή οικογένεια (ΜΓΟ) στην ΕΕ	8
III. Βασική Ευρωπαϊκή Νομοθεσία	14
IV. Στόχοι της μελέτης	16
Συμπέρασμα Α' Μέρους	17
Β' ΜΕΡΟΣ	18
ΕΛΛΑΔΑ	
Εισαγωγή	19
I. Δημογραφικά και κοινωνικο-οικονομικά δεδομένα	21
II. Η Μονογονεϊκή οικογένεια (ΜΓΟ) στην Ελλάδα	23
III. Μονογονεϊκή οικογένεια και Δίκαιο: Βασικοί νόμοι	30
IV. Κοινωνικές παροχές και βοηθήματα προς την μονογονεϊκή οικογένεια /φορολογικά θέματα	35
V. Προσαυξήσεις μισθού-οικογενειακά επιδόματα και λοιπές παροχές	42
VI. Κοινωνικές παροχές Υπουργείων και άλλων φορέων	44
Συμπέρασμα Β' μέρους	47
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ-ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΦΟΡΕΩΝ	49
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	50

Α' ΜΕΡΟΣ

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΣΤΑ ΕΥΡΩΠΑΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή

Τις τελευταίες δεκαετίες, οι μεταβολές όσον αφορά τις ατομικές επιλογές και τις αναπαραγωγικές συμπεριφορές έχουν επηρεάσει σ' όλες τις ευρωπαϊκές χώρες τη σταθερότητα του θεσμού του γάμου. Το γεγονός αυτό αντικατοπτρίζεται τόσο από την πτώση της γεννητικότητας (τη μείωση των γεννήσεων), τη μείωση του αριθμού των γάμων, (της γαμηλιότητας), την αύξηση των διαζυγίων καθώς και των γεννήσεων εκτός γάμου όσο και από την εμφάνιση νέων μορφών συντροφικότητας. Οι αλλαγές αυτές έχουν ως αποτέλεσμα την αυξανόμενη ασάφεια ως προς τα όρια του θεσμού της οικογένειας, δηλαδή την αποδόμηση της οικογενειακής ζωής, τη μετάβαση από τον οικογενειακό πυρήνα των δύο γονέων και τις οικογενειακές αξίες του γάμου σε πιο εξατομικευμένες δομές.

Οι μεταβολές ως προς τους τρόπους συγκρότησης της οικογένειας δεν περιορίζονται στη μείωση των γάμων, την αύξηση των διαζυγίων και τη μείωση του μέσου μεγέθους της οικογένειας αλλά αφορούν τις νέες μορφές συντροφικότητας και διαβίωσης: τη συμβίωση χωρίς γάμο, τα μονομελή νοικοκυριά, τις μονογονεϊκές οικογένειες, τις οικογένειες σε ανασύνθεση κλπ.

Η αύξηση του αριθμού των μονογονεϊκών οικογενειών εγγράφεται, λοιπόν, στη συνολική μεταβολή των αναπαραστάσεων και των πρακτικών όσον αφορά την οικογενειακή ζωή, τις αλλαγές στους ρόλους των δυο φύλων τον μετασχηματισμό του εξωτερικού κοινωνικο-οικονομικού περιβάλλοντος, τις αλλαγές στην αγορά εργασίας και την σημαντική αύξηση των γυναικών-μητέρων με εξωοικιακή επαγγελματική απασχόληση.

I. Δημογραφικές εξελίξεις σχετικά με την οικογένεια

Εξετάζοντας τα στατιστικά δεδομένα σχετικά με τη γαμηλιότητα, (γάμοι ανά 1000 κατοίκους) παρατηρούμε ότι από τη δεκαετία του 60 το ποσοστό των γάμων παρουσιάζει πτωτική τάση σ' όλα τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Στην Ελλάδα το 1965 παρατηρείται ο υψηλότερος συντελεστής (9,4‰), ενώ το 1999, το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 5,9‰. Η μέση τιμή για όλες τις χώρες της Ε.Ε ήταν ακόμη πιο χαμηλή την ίδια περίοδο και από 7,9‰ το 1960 μειώνεται και αντιστοιχεί στο 5,1‰ το 1999 (Πίνακας 1).

Πίνακας Α.1. Αδρός συντελεστής γαμηλιότητας

(αριθμός γάμων σε 1000 κατοίκους), 1960-1999

	Ελλάδα	Ευρώπη των 15
1960	7.0	7.9
1965	9.4	7.8
1970	7.7	7.7
1975	8.5	7.2
1980	6.5	6.3
1985	6.4	5.8
1990	5.8	6.0
1995	6.1	5.1
1998	5.3	5.0
1999	5.9	5.1

Πηγή: Eurostat, *Δημογραφική Στατιστική* (2001)

Μέσα σε 30 χρόνια τα διαζύγια αυξήθηκαν σημαντικά σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Εξετάζοντας τον δείκτη διαζυγίων (αναλογία σε 1000 κατοίκους) διαπιστώνουμε σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έτσι, στις Σκανδιναβικές χώρες, το Ην. Βασίλειο και το Βέλγιο οι άνδρες και οι γυναίκες χωρίζουν πιο εύκολα και παρατηρούνται εκεί οι πιο υψηλοί δείκτες. Σε μια ενδιάμεση θέση βρίσκονται οι χώρες της κεντρικής Ευρώπης (Γαλλία, Γερμανία, Ολλανδία) και τέλος στις χώρες της Νότιας Ευρώπης παρατηρούνται οι πιο χαμηλές αναλογίες διαζυγίων (Πίνακας 2).

Όσον αφορά τις αναπαραγωγικές συμπεριφορές μια σημαντική μείωση της γονιμότητας παρατηρείται σ' όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες μετά τη δεκαετία του 60 και οι ρυθμοί ανανέωσης των γενεών πέφτουν πολύ χαμηλά. Οι παράγοντες που συνέβαλλαν στη μείωση της γονιμότητας, είναι οι μεταβολές στον γάμο και η αναβολή τόσο των γάμων όσο και των γεννήσεων. Είναι εξάλλου γνωστό ότι η αναπαραγωγική συμπεριφορά στις σύγχρονες κοινωνίες επηρεάζεται από παράγοντες, όπως το επίπεδο εκπαίδευσης, το εισόδημα, η ικανότητα απόκτησης προσωπικού εισοδήματος και σχετίζονται με την αλλαγή στη θέση και στις συνθήκες ζωής των γυναικών, στη συμμετοχή τους στην αγορά εργασίας, στην οικονομική ανεξαρτησία τους, στην εξασθένηση των καθιερωμένων κανόνων και των παραδοσιακών αξιών.

Αντίθετα, οι εκτός γάμου γεννήσεις αυξάνονται σημαντικά μετά τη δεκαετία του 80. Σύμφωνα, λοιπόν, με τα δεδομένα του Πίνακα 3, ο αριθμός των γυναικών που αποκτούν παιδί χωρίς να είναι παντρεμένες αυξάνεται κι αυτός σημαντικά σε

όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ο μέσος όρος για τις 15 χώρες της ΕΕ ήταν το 1999 το 27,2% του συνόλου των γεννήσεων ζώντων.

Τα ποσοστά διαφοροποιούνται σημαντικά με βάση το τριπλό μοντέλο που αναφέραμε πιο πάνω: τα υψηλότερα ποσοστά παρατηρούνται στις σκανδιναβικές χώρες, όπου κατά την πρόσφατη περίοδο η αναλογία είναι μια στις δυο περίπου γεννήσεις (45%-55%), ακολουθούν οι χώρες της κεντρικής Ευρώπης όπου τα αντίστοιχα ποσοστά κυμαίνονται γύρω στο 30% (Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Αυστρία), ενώ στις χώρες του Νότου καθώς και στην Ολλανδία, Ιρλανδία, Λουξεμβούργο τα ποσοστά των εξώγαμων γεννήσεων κυμαίνονται σε χαμηλότερα επίπεδα (γύρω στο 10-15% του συνόλου των γεννήσεων). Πάντως, χαρακτηριστικό των ιδιαιτεροτήτων που παρατηρούνται στο πλαίσιο της ελληνικής οικογένειας, είναι ότι έχουμε το χαμηλότερο ποσοστό εκτός γάμου γεννήσεων που αντιστοιχεί μόλις στο 4% του συνόλου των γεννήσεων ζώντων (Πίνακας 3).

Πίνακας Α.2. Εξέλιξη του δείκτη διαζυγίων (αναλογία σε 1000 κατοίκους) στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), 1960-1999

<i>Χώρες</i>	1960	1970	1980	1990	1995	1999
Βέλγιο	0,5	0,7	1,5	2,0	3,5	2,6
Δανία	1,5	1,9	2,7	2,7	2,5	2,5
Γερμανία	1,0	1,3	1,8	2,0	2,1	2,3
Ελλάδα	0,3	0,4	0,7	0,6	1,1	0,9
Ισπανία	-	-	0,5	0,6	0,8	0,9
Γαλλία	0,7	0,8	1,5	1,9	2,0	2,0
Ιρλανδία	-	-	-	-	-	-
Ιταλία	-	0,2	0,5	0,5	0,5	0,6
Λουξεμβούργο	0,5	0,6	1,6	2,0	1,8	2,4
Ολλανδία	0,5	0,8	1,8	1,9	2,2	2,1
Πορτογαλία	0,1	0,1	0,6	0,9	1,2	1,8
Ην. Βασίλειο	0,5	1,1	2,8	2,9	2,9	2,7
Αυστρία	1,1	1,4	1,8	2,1	2,3	2,4
Φιλανδία	0,8	1,3	2,0	2,6	2,7	2,7
Σουηδία	1,2	1,6	2,4	2,3	2,6	2,4
<i>Ευρώπη των 15</i>	<i>0,5</i>	<i>0,8</i>	<i>1,4</i>	<i>1,7</i>	<i>1,8</i>	<i>1,8</i>

Πίνακας Α.3. Εκτός γάμου γεννήσεις στις χώρες της Ε.Ε., 1960-1999

(αναλογία σε 100 γεννήσεις ζώντων)

	1960	1970	1980	1990	1995	1999
<i>Χώρες</i>						
Βέλγιο	2,1	2,8	4,1	11,6	16,6	20,1
Δανία	7,8	11,0	33,2	46,4	46,5	44,9
Γερμανία	7,6	7,2	11,9	15,3	16,1	21,6
Ελλάδα	1,2	1,1	1,5	2,2	3,0	4,0
Ισπανία	2,3	1,4	3,9	9,6	11,1	14,1
Γαλλία	6,1	6,9	11,4	30,1	37,6	40,7
Ιρλανδία	1,6	2,7	5,0	14,6	22,3	30,9
Ιταλία	2,4	2,2	4,3	6,5	8,1	9,2
Λουξεμβούργο	3,2	4,0	6,0	12,8	13,1	18,6
Ολλανδία	1,4	2,1	4,1	11,4	15,5	22,8
Πορτογαλία	9,5	7,3	9,2	14,7	18,7	20,8
Ην. Βασίλειο	5,2	8,0	11,5	27,9	33,6	38,7
Αυστρία	13,0	12,8	17,8	23,6	27,4	30,5
Φιλανδία	4,0	5,8	13,1	25,2	33,1	38,7
Σουηδία	11,3	18,6	39,7	55,2	53,0	55,3
<i>Ευρώπη των 15</i>	<i>5,1</i>	<i>5,6</i>	<i>9,6</i>	<i>19,6</i>	<i>23,4</i>	<i>27,2</i>

Πηγή: Eurostat, *Δημογραφικές στατιστικές*, 2001

Μια άλλη σημαντική εξέλιξη που διαφοροποίησε σημαντικά την οικογενειακή ζωή, είναι και η γυναικεία επαγγελματική απασχόληση. Η γυναικεία εξωοικιακή απασχόληση έχει γενικά αυξηθεί κατά την τελευταία δεκαετία και στη χώρα μας. Σήμερα, πολλές παντρεμένες γυναίκες με μικρά παιδιά εργάζονται, ενώ η πλειοψηφία των οικονομικά ενεργών γυναικών εργάζονται με πλήρη απασχόληση.

II. Η Μονογονεϊκή οικογένεια (ΜΓΟ) στην ΕΕ

A. Σύγχρονες τάσεις και εξελίξεις

Θα αναφερθούμε τώρα στις τάσεις που επικρατούν ως προς τον αριθμό των οικογενειών με παρουσία ενός μόνον γονέα στη χώρας της ΕΕ, ενώ στη συνέχεια θα εξετάσουμε τα προβλήματα που συνεπάγεται η μονογονεϊκότητα.

Αναφορικά με τον αριθμό των ΜΓΟ είναι απαραίτητο να διευκρινιστεί ότι η ποικιλία των στοιχείων των εθνικών πηγών και οι διαφορετικοί ορισμοί που χρησιμοποιούνται στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) για την μέτρηση των νοικοκυριών με παρουσία ενός μόνον γονέα (κυρίως όσον αφορά την ηλικία των παιδιών) δεν μας επιτρέπουν να έχουμε μια σαφή εικόνα για την αριθμητική τους διάσταση. Επίσης, είναι δύσκολο να επισημανθούν οι μόνιμοι γονείς που ζουν σε άλλα νοικοκυριά.

Τα δεδομένα του Πίνακα 4, αναφέρονται σε εκτιμήσεις ως προς τα ποσοστά των μορφών οικογένειας με παρουσία παιδιών-κάτω των 25 χρόνων το 1996 στο σύνολο των νοικοκυριών στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το 1996 η αναλογία των ΜΓΟ στο σύνολο των χωρών ήταν συνολικά 14% (12% που ζούσαν μόνιμοι και 2% που «συνοικούσαν» στο πλαίσιο άλλου νοικοκυριού).

Όπως φαίνεται, η ποσοστιαία αναλογία των μόνων-γονέων διαφοροποιείται σημαντικά ανάμεσα στις χώρες, ενώ τρία βασικά μοντέλα, τα οποία έχουν άμεση σχέση με τις εξελίξεις όσον αφορά τα δημογραφικά, οικογενειακά δεδομένα, διακρίνονται:

- το βόρειο μοντέλο που περιλαμβάνει τις «σκανδιναβικές χώρες και το Ην. Βασίλειο», όπου παρατηρούνται υψηλά ποσοστά μονογονεϊκών οικογενειών (20% περίπου)
- το «μοντέλο της κεντρικής Ευρώπης» (Γερμανία, Γαλλία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, και Ιρλανδία) με ποσοστά μόνων γονέων που κυμαίνονται σε μια ενδιάμεση κατάσταση (10%-15% του συνόλου των νοικοκυριών) και
- το «μεσογειακό μοντέλο» (Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Ελλάδα) όπου τα ποσοστά των μόνων γονέων είναι αρκετά πιο χαμηλά και αντιστοιχούν στο 5%-7% του συνόλου των οικογενειών.

Κάτι επίσης που διαφοροποιεί τις χώρες είναι η αναλογία των μόνων γονέων που ζουν σε άλλα νοικοκυριά. Οι «συνοικούντες» μόνιμοι γονείς αν και αποτελούν το 2% του συνόλου των οικογενειών στην ΕΕ, στις χώρες της Νότιας Ευρώπης η

αναλογία τους είναι σημαντικά πιο υψηλή, (Ισπανία 4%, Ιταλία 3%) αντισταθμίζοντας έτσι το χαμηλότερο ποσοστό που παρατηρείται εκεί, αποτελούν δε το 30%-40% του συνόλου των ΜΓΟ.

Πίνακας Α.4. Νοικοκυριά με παιδιά κάτω των 25 χρόνων στην Ελλάδα και στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 1996

	Βελ	Δαν	Γερμ.	Ελ.	Ισπ	Γαλ	Ιρλ.	Ιτ.	Λ	Ολ.	Α	Π	Φιλ	ΗΒ	Ε.Ε
															14
Ζευγάρια με 1 παιδί	31	35	36	28	25	32	18	3 0	3 0	27	30	30	30	29	31
Ζευγάρια με 2 παιδιά	32	35	33	40	34	33	26	3 5	3 4	41	36	32	32	31	34
Ζευγάρια με 3 παιδιά ή περισσότερα	17	13	12	9	14	18	32	1 0	1 6	19	10	11	17	13	14
Ζευγάρια με παιδιά, με ένα ή περισσότερα πάνω από 25 χρόνων	3	0	2	4	9	2	4	8	4	2	3	5	1	1	4
Άλλες μορφές οικογένειας	2	1	3	9	10	2	4	6	8	0	9	10	1	2	4
<i>Μόνοι γονείς «ανεξάρτητοι»</i>	15	14	13	7	5	13	12	7	7	10	10	8	19	22	12
«Συνοικούντες» μόνοι γονείς	1	0	1	1	4	1	3	3	2	0	2	3	0	1	2
Σύνολο ΜΓΟ	16	14	14	10	9	14	15	1 0	9	10	13	12	19	23	14
% <i>συνοικούντων μόνων γονέων</i>	8	1	4	25	43	7	21	2 9	2 1	3	17	28	3	5	12

Πηγή: Eurostat, ECHP, wave3 (1996)-DREES calculations. *Martin, Vion, (2001)*

B. Τρόποι εισόδου στη μονογονεϊκότητα

Ο τρόπος εισόδου στη μονογονεϊκότητα διερευνάται με βάση την οικογενειακή κατάσταση των μόνων γονέων. Εξάλλου, τόσο η διάλυση της έγγαμης συμβίωσης όσο και η εκτός γάμου γεννητικότητα, που όπως είδαμε καταλαμβάνει ένα σημαντικό ποσοστό στο σύνολο των γεννήσεων στις περισσότερες χώρες σήμερα, συμβάλουν σημαντικά και αποτελούν τους πιο βασικούς παράγοντες δημιουργίας μονογονεϊκής οικογένειας.

Ας σημειωθεί επίσης ότι η ΜΓΟ δεν αποτελεί μια μόνιμη μορφή, ούτε υποχρεωτικά μια μακροχρόνια κατάσταση για τα μέλη της. Για τον μόνο γονέα, η κατάσταση αυτή αποτελεί μια μεταβατική περίοδο που καταλήγει είτε σε μια νέα σχέση είτε τελειώνει τυπικά όταν τα παιδιά φτάσουν στο όριο ηλικίας από το οποίο δεν θεωρούνται πλέον «εξαρτώμενα παιδιά» (Κογκίδου, 1995).

Σήμερα στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι κύριες αιτίες παρουσίας μονογονεϊκών οικογενειών είναι ο χωρισμός και το διαζύγιο, ενώ οι οικογένειες αυτές συχνά αποτελούνται και από νέες μητέρες με το εκτός γάμου παιδί τους. Εξετάζοντας την οικογενειακή κατάσταση των μόνων μητέρων, διαπιστώνουμε ότι στην Ελλάδα, (Πίνακας 5) αν και η χηρεία εξακολουθεί να αποτελεί την κύρια αιτία δημιουργίας μονογονεϊκής οικογένειας, σημαντικοί παράγοντες είναι πλέον το διαζύγιο, ο χωρισμός και σε μικρότερο βαθμό η εκτός γάμου μητρότητα. Διερευνώντας την οικογενειακή κατάσταση των μόνων γονέων, διαπιστώνουμε, ότι οι μόνοι γονείς είναι κυρίως διαζευγμένες/ χωρισμένες και χήρες γυναίκες αλλά και στις περισσότερες χώρες σε σημαντικό πλέον βαθμό συναντάμε «άτομα που δεν έχουν ποτέ παντρευτεί», δηλαδή «ανύπαντρες μητέρες», όπως μας δείχνουν τα δεδομένα του Πίνακα 5 (Ruspini, 1998, Martin & Vion, 2001). Οι διαφοροποιήσεις ως προς τα ποσοστά των ανύπαντρων μητέρων ακολουθούν το τριπλό μοντέλο και συναντάμε περισσότερους μόνους γονείς ανύπαντρους στη βόρεια και κεντρική Ευρώπη συγκριτικά με τις χώρες της Νότιας Ευρώπης.

Πίνακας Α.5

Οικογενειακή και επαγγελματική κατάσταση των μόνων γονέων - σύνολο ΜΓΟ (ανεξάρτητοι ή συνοικούντες), 1996

	B	Δαν	Γερμ.	Ελ	Ισ π.	Γαλ.	Ιρλ.	Ιτ.	Λ	Ολ.	A	Π	Φι λ	ΗΒ	Ε.Ε. -14
Άγαμοι, ποτέ δεν παντρεύτηκαν	12	34	27	2	14	26	29	1 0	18	14	2 6	1 2	2 7	25	21
Παντρεμένοι, χωρισμένοι, σε διάσταση	69	63	58	52	39	55	42	4 7	59	69	5 5	5 0	6 2	67	57
Χήροι	19	3	15	46	47	19	29	4 3	23	17	1 9	3 8	1 1	8	22
Απασχολούμενοι	61	75	71	59	47	76	38	5 1	63	50	7 4	7 5	6 3	45	59
Άνεργοι	10	5	10	12	16	11	7	7	12	10	5	2	1 5	9	10
Μη ενεργοί	29	20	19	29	37	13	55	4 2	25	40	2 5	2 3	2 2	46	31

Πηγή: Eurostat, ECHP, wave 3 (1996) – DREES calculations. *Martin, Vion, (2001)*

Κατά μέσο όρο 59% από τους μόνους γονείς εργάζονται, 10 είναι άνεργοι και 31% μη ενεργοί. Το ποσοστό αυτό εμφανίζεται ωστόσο σημαντικά πιο χαμηλό στην Ιρλανδία (38%), στην Ισπανία (47%) και στο Ηνωμένο Βασίλειο (47%) και υψηλότερο στην Γαλλία (76%), στην Δανία (75%) στην Πορτογαλία (75%) και στην Αυστρία (74%).

Γ. Μονογονεϊκές οικογένειες και κοινωνικός αποκλεισμός

Η αύξηση των διαζυγίων έχει σαν αποτέλεσμα, όπως ήδη αναφέραμε, τη σημαντική αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών -με γυναίκα αρχηγό- και οι οποίες αντιμετωπίζουν σοβαρά οικονομικά και άλλα προβλήματα γιατί είναι γνωστό ότι η οικογενειακή ρήξη συντελεί στο να φτωχαίνει σε σημαντικό βαθμό το νοικοκυριό. Όσον αφορά την οικονομική τους κατάσταση, τα μονογονεϊκά νοικοκυριά βρίσκονται συνήθως στις χαμηλότερες εισοδηματικές κλίμακες σε σχέση με τα υπόλοιπα νοικοκυριά και ο κίνδυνος της φτώχειας ανάμεσα στα μονογονεϊκά νοικοκυριά είναι υψηλότερος. Ανάμεσα στις μόνες μητέρες, **οι ανύπανδρες μητέρες** είναι η πιο **ευάλωτη ομάδα**, γιατί δεν έχει εισοδήματα από διατροφές.

Υπολογίστηκε, λοιπόν, ότι το ποσοστό νοικοκυριών με μόνες μητέρες σε κατάσταση φτώχειας (που ορίζεται σαν το 50% του μέσου εισοδήματος, συμπεριλαμβανομένων και των επιδομάτων που προβλέπονται) ήταν, κατά μέσο όρο, σημαντικά μεγαλύτερο απ' ό τι το αντίστοιχο των νοικοκυριών με δυο γονείς παντρεμένους/συμβιούντες (Πίνακας 6). Τα μικρά ποσοστά φτωχών μητέρων που παρατηρούνται στη Σουηδία (5,8%, 7,1%) εξηγούνται από την οικογενειακή πολιτική που έχει οικοδομηθεί στη χώρα αυτή και που εστιάζεται στις κοινωνικές παροχές, στις διευκολύνσεις για τη φύλαξη των παιδιών ώστε να δίδεται η δυνατότητα στους γονείς να εργάζονται. Αντίθετα, τα υψηλά ποσοστά στο Ηνωμένο Βασίλειο (39,8% και 45,6%) έχουν σχέση με το προνοιακό σύστημα: τα επιδόματα δίδονται με βάση τον έλεγχο του εισοδήματος, υπάρχουν περιορισμένες διευκολύνσεις για τη φύλαξη των μικρών παιδιών, πράγμα που συνετέλεσε αφενός στην ανάπτυξη της μερικής απασχόλησης ανάμεσα στις μητέρες αλλά και στην προνοιακή εξάρτηση των γυναικών (Hantrais, 1995, Hantrais, 1997, Hudson, και Galloway, (επιμ.), 1993, Ruspini, 1998, Martin, Vion, 2001).

Πίνακας Α.6. Ποσοστά νοικοκυριών που βρίσκονται κάτω από τα όρια της φτώχειας ανάμεσα στις μόνες μητέρες, στις μόνες μητέρες - αρχηγοί νοικοκυριών και στις παντρεμένες/συμβιούσες μητέρες, 1993 (%)

	Μόνες μητέρες	Μόνες μητέρες/ αρχηγοί νοικ.	Παντρεμένες/ συμβιούσες μητέρες
Βέλγιο	6,4	7,8	2,5
Δανία	22,9	24,6	0,9
Γερμανία	27,9	30,3	7,0
Γαλλία	19,7	21,4	6,9
Ελλάδα	16,3	18,0	5,8
Ιρλανδία	12,3	14,3	2,8
Ιταλία	8,9	8,4	3,9
Ολλανδία	27,6	29,7	6,0
Πορτογαλία	18,2	18,4	6,0
Ισπανία	7,8	9,2	3,6
Σουηδία	5,8	7,1	3,0
Ην. Βασίλειο	39,8	45,6	9,4

Πηγή: E. Ruspini, *Living on Poverty Line*, Mannheim, MZES, 1998

Η προνοιακή εξάρτηση των μόνων μητέρων σε ορισμένες χώρες φαίνεται στον πιο κάτω Πίνακα 7. Με βάση τον υπολογισμό ενός σχετικού δείκτη, όπως αναμενόταν, οι μόνες μητέρες εμφανίζουν υψηλότερους δείκτες απ' ότι οι παντρεμένες. Ο δείκτης προνοιακής εξάρτησης επιβεβαιώνει τις τάσεις που επισημάνθηκαν σε σχέση με τις βασικές πηγές εισοδήματος των μητέρων. Έτσι, στις χώρες της Νότιας Ευρώπης οι διαφοροποιήσεις δεν είναι σημαντικές και αποκαλύπτουν την υπάρχουσα κατάσταση, δηλαδή την ανυπαρξία σχετικών επιδομάτων. Στη Σουηδία, ο αντίστοιχος δείκτης είναι πολύ χαμηλός, ενώ σε μια ενδιάμεση κατάσταση κυμαίνονται οι δείκτες στις χώρες της κεντρικής Ευρώπης. Τέλος, στο Ηνωμένο Βασίλειο παρατηρούνται οι υψηλότεροι δείκτες.

Πίνακας 7. Χρήση προνοιακών επιδομάτων/βοηθημάτων (δείκτης εξάρτησης) ανάμεσα στις μόνες μητέρες, στις μόνες μητέρες αρχηγούς νοικοκυριών και στις παντρεμένες/συμβιούντες μητέρες, 1993 (%)

	Μόνες μητέρες	Μόνες μητέρες/ Αρχηγοί νοικ.	Παντρεμένες/ συμβιούντες μητέρες
Βέλγιο	6,9	7,9	0,6
Δανία	21,3	21,7	9,5
Γερμανία	12,1	13,0	2,3
Γαλλία	17,3	20,4	1,5
Ελλάδα	1,1	1,5	1,8
Ιρλανδία	66,2	68,0	31,1
Ιταλία	1,7	1,7	1,5
Ολλανδία	32,9	37,5	0,8
Πορτογαλία	3,6	3,1	0,4
Ισπανία	2,3	2,1	1,6
Σουηδία	6,1	9,5	1,8
Ην. Βασίλειο	67,3	73,3	55,7

Πηγή: E. Ruspini, *Living on Poverty Line*, Mannheim, MZES, 1998

III. Βασική Ευρωπαϊκή Νομοθεσία

A. Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2000)

Το άρθρο 23 του νέου «Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης», (Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων C 364/1/2000) αναφέρεται στην ισότητα ανδρών και γυναικών στην απασχόληση, στην εργασία και τις αποδοχές. *«Η αρχή της ισότητας δεν αποκλείει τη διατήρηση ή τη θέσπιση μέτρων που προβλέπουν ειδικά πλεονεκτήματα υπέρ του υποεκπροσωπούμενου φύλου».* Η συγκεκριμένη παράγραφος (παράγραφος 2) επαναδιατυπώνει το άρθρο 141 (πρώην 119), παράγραφος 4, της Συνθήκης ΕΚ βάσει της οποίας *«προκείμενου να εξασφαλιστεί εμπράκτως η πλήρης ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών στην εργασία, η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρήσουν ή να θεσπίσουν μέτρα που προβλέπουν ειδικά πλεονεκτήματα, τα οποία διευκολύνουν το λιγότερο εκπροσωπούμενο φύλο να συνεχίσει μια επαγγελματική δραστηριότητα ή προλαμβάνουν ή αντισταθμίζουν τα μειονεκτήματα στην επαγγελματική σταδιοδρομία».*

Επιπλέον το άρθρο 33, παράγραφος 2 του νέου «Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης» αναφέρεται στο *«δικαίωμα από την απόλυση για λόγους που συνδέονται με τη μητρότητα καθώς και δικαίωμα αμειβόμενης άδειας μητρότητας και γονικής άδειας μετά τη γέννηση ή την υιοθεσία παιδιού».*

B. Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, Συμβούλιο της Ευρώπης (European Social Charter, Council of Europe)

Ο «Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης», που καταρτίστηκε από το **Συμβούλιο της Ευρώπης** (Council of Europe, 2000) αποτελεί δεσμευτική συνθήκη που περιλαμβάνει νομικές υποχρεώσεις και εγγυάται τα βασικά κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα του πολίτη. Συμπληρώνει τον Κοινοτικό «Χάρτη για τα Θεμελιώδη Κοινωνικά Δικαιώματα» της ΕΕ, ο οποίος δεν περιλαμβάνει νομικές υποχρεώσεις αλλά εφαρμόζεται μόνον με την υιοθέτηση οδηγιών. Η αναθεωρημένη του μορφή που ισχύει από την 1^η Ιουλίου του 1999, αντικατέστησε τον Χάρτη του 1961, ο οποίος είχε συμπληρωθεί από τρία πρωτοκόλλα. Σήμερα έχει ήδη κυρωθεί και εφαρμόζεται σε 21 ευρωπαϊκές χώρες.

Το **Άρθρο 14** του «Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη» αναφέρεται στο «δικαίωμα για προστασία από τις κοινωνικές υπηρεσίες» όλων των κοινωνικών ομάδων που έχουν ανάγκη.

Το **Άρθρο 16**, που αφορά «Το δικαίωμα της οικογένειας σε κοινωνική, νομική και οικονομική προστασία». Στο άρθρο αυτό προστατεύεται ιδιαίτερα η οικογένεια που αποτελεί «τον βασικό πυρήνα της κοινωνίας».

Το **Άρθρο 17** που αναφέρεται στα «Δικαιώματα των μητέρων και των παιδιών σε κοινωνική και οικονομική προστασία» επισημαίνει ότι δεν πρέπει να υπάρχει καμία διάκριση για τις μόνες μητέρες και οι κυβερνήσεις θα πρέπει να πάρουν ειδικά μέτρα για την προστασία τους, συμπεριλαμβανομένης και της οικονομικής τους προστασίας.

Επίσης, στο ίδιο άρθρο στην 2^η παράγραφο που αναφέρεται στη «θέση των παιδιών» απαγορεύεται ρητά κάθε διάκριση ανάμεσα στα παιδιά που γεννήθηκαν εκτός γάμου και σε αυτά που γεννήθηκαν μετά από γάμο των γονέων.

IV. Στόχοι της μελέτης

Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να απαντήσει στα εξής ζητήματα όσον αφορά τις μονογονεϊκές οικογένειες στις χώρες της ΕΕ.

- Ποιες είναι οι σύγχρονες τάσεις και τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των μόνων μητέρων (στατιστικά δεδομένα).
- Ποια είναι τα πιο σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν.
- Ποιες είναι οι βασικές πολιτικές (επιδόματα-βοηθήματα) και διευκολύνσεις που προβλέπονται για τις μόνες μητέρες στις χώρες της ΕΕ.
- Τι είδους ρυθμίσεις προβλέπονται σχετικά με την μονογονεϊκότητα στους βασικούς νόμους (Οικογενειακό Δίκαιο, Εργατικό- Ασφαλιστικό Δίκαιο, Κοινοτικό Δίκαιο, Φορολογικό Δίκαιο).

Μονογονεϊκές οικογένειες (ΜΓΟ) θεωρούνται οι εξής οικογενειακές καταστάσεις:

- Παρουσία ενός γονέα εξαρχής (άγαμη μητέρα συνήθως)
- Θάνατος του ενός ή διαζύγιο
- Υιοθεσία παιδιού από ένα άτομο
- Απουσία του ενός γονέα οφειλόμενη σε μετανάστευση, εγκατάλειψη κλπ.

Συμπέρασμα Α΄ Μέρους

Οι δημογραφικές εξελίξεις τόσο για την Ελλάδα όσο και για τις χώρες της Ευρώπης δείχνουν ότι οι μονογονεϊκές οικογένειες αποτελούν μια πραγματικότητα, η οποία στατιστικά ολοένα γίνεται και πιο ορατή. Εξάλλου, η τάση για αυτονομία συνοδευμένη από τη ατομοκεντρική συναισθηματική αντίληψη που επικρατεί, κάνει το σημερινό ζευγάρι πολύ πιο ευάλωτο σε ρήξη και πιο αβέβαιο. Η αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών εγγράφεται, λοιπόν, στη γενικότερη μεταβολή των αναπαραστάσεων και των πρακτικών όσον αφορά την οικογενειακή ζωή και τις διαπροσωπικές σχέσεις.

Η σημερινή κατάσταση των μετασχηματισμών της οικογένειας καθώς και οι επιπτώσεις τους στα μέλη της, διαμορφώνουν τη νέα κοινωνική δυναμική, αποτελούν δε αντικείμενο ποικίλλων συζητήσεων και ερμηνειών, ενώ όλες οι αναπτυγμένες κοινωνίες βρίσκονται σήμερα αντιμέτωπες και προσπαθούν να διαχειριστούν τις νέες καταστάσεις που διαμορφώνονται εξαιτίας των συχνότερων ρήξεων και της διάλυσης των έγγαμων συμβιώσεων, οι οποίες είναι αποτέλεσμα των νέων τάσεων και αντιλήψεων που έχουν επικρατήσει στην ιδιωτική σφαίρα.

Αναμφίβολα, με την επικράτηση των «νέων μορφών οικογένειας» δημιουργούνται νέες ανάγκες για παροχή υπηρεσιών πρόνοιας και στήριξης των οικογενειών, στα οποία η πολιτεία θα πρέπει να ανταποκριθεί.

Β΄ ΜΕΡΟΣ
ΕΛΛΑΔΑ

Εισαγωγή

Στη χώρα μας, όπως και στις χώρες της Νότιας Ευρώπης, σε αντίθεση με τη Βόρεια και Κεντρική Ευρώπη, επικρατεί σε μεγαλύτερο βαθμό το παραδοσιακό οικογενειακό μοντέλο. Συνήθως πρόκειται για το μοντέλο οικογένειας με παρουσία δύο παντρεμένων γονέων και των παιδιών τους. Τα διαζύγια, η συμβίωση χωρίς γάμο, οι μονογονεϊκές οικογένειες (ΜΓΟ), οι μόνες μητέρες αν και έχουν αυξηθεί κατά την πρόσφατη περίοδο, συναντώνται σε μικρότερο βαθμό απ' ό τι στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Επιπλέον, παρ' ό τι η πυρηνική οικογένεια είναι η επικρατέστερη μορφή νοικοκυριού, η οικογενειακή μονάδα αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου δικτύου συγγενικών σχέσεων που καλύπτει πολλές οικογενειακές ανάγκες και συμβάλει ενεργά στην καθημερινή ζωή. Πράγματι, το δίκτυο αυτό παρέχει στα μέλη της οικογένειας πόρους και υπηρεσίες σε ποικίλους τομείς, όπως είναι η υγεία, η φροντίδα αρρώστων μελών, η εξεύρεση εργασίας και η φροντίδα παιδιών και ηλικιωμένων (Μαράτου-Αλιπράντη, 1999).

Ωστόσο, τις τελευταίες δεκαετίες οι μεταβολές όσον αφορά τις ατομικές επιλογές και τις αναπαραγωγικές συμπεριφορές έχουν επηρεάσει και στη χώρα μας τη σταθερότητα του θεσμού του γάμου. Το γεγονός αυτό αντικατοπτρίζεται τόσο από την πτώση της γεννητικότητας (τη μείωση των γεννήσεων), τη μείωση του αριθμού των γάμων, (της γαμηλιότητας), την αύξηση των διαζυγίων καθώς και των γεννήσεων εκτός γάμου όσο και από την εμφάνιση νέων μορφών συντροφικότητας, (συμβίωση χωρίς γάμο), την αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών. Οι αλλαγές αυτές έχουν ως αποτέλεσμα την αυξανόμενη ασάφεια ως προς τα όρια του θεσμού της οικογένειας, δηλαδή την αποδόμηση της οικογενειακής ζωής, τη μετάβαση από τον οικογενειακό πυρήνα των δύο γονέων και τις οικογενειακές αξίες του γάμου σε πιο εξατομικευμένες δομές.

Η αύξηση του αριθμού των μονογονεϊκών οικογενειών εγγράφεται, λοιπόν, στη συνολική μεταβολή των αναπαραστάσεων και των πρακτικών όσον αφορά την οικογενειακή ζωή, τις αλλαγές στους ρόλους των δυο φύλων τον μετασχηματισμό του εξωτερικού κοινωνικο-οικονομικού περιβάλλοντος και την αύξηση των γυναικών-μητέρων με εξωοικιακή επαγγελματική απασχόληση.

Αναμφίβολα, με την επικράτηση των «νέων μορφών οικογένειας» δημιουργούνται νέες ανάγκες για παροχή υπηρεσιών πρόνοιας και στήριξης των οικογενειών, στα οποία η πολιτεία θα πρέπει να ανταποκριθεί.

Ας σημειωθεί ό τι η επικράτηση του όρου «μονογονεϊκή οικογένεια» (ΜΓΟ) για τον προσδιορισμό των μικρών οικογενειών που υπάρχει ένας μόνον γονέας είχε δύο

συνέπειες. Από τη μια μεριά συνέβαλε στον «αποστιγματισμό» των διαφορετικών οικογενειακών καταστάσεων και την αλλαγή της κοινωνικής αντιμετώπισης των μετασχηματισμών της δομής της οικογένειας. Από την άλλη, υπογραμμίζει τις οικονομικές και άλλες δυσκολίες που συνδέονται με το γεγονός ότι ένας μόνο γονέας έχει επιφορτιστεί την αποκλειστική υπευθυνότητα της ανατροφής των παιδιών του.

I. Δημογραφικά και κοινωνικο-οικονομικά δεδομένα

Οι μεταβολές ως προς τους τρόπους συγκρότησης της οικογένειας δεν περιορίζονται στη μείωση των γάμων, την αύξηση των διαζυγίων και τη μείωση του μέσου μεγέθους της οικογένειας αλλά αφορούν και τις νέες μορφές συντροφικότητας και διαβίωσης: την συμβίωση χωρίς γάμο, τα μονομελή νοικοκυριά, τις μονογονεϊκές οικογένειες, τις οικογένειες σε ανασύνθεση κλπ.

Η γαμηλιότητα, (γάμοι ανά 1000 κατοίκους) το ποσοστό των γάμων, από τη δεκαετία του 60 παρουσιάζει πτωτική τάση σ' όλα τα κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Στην Ελλάδα το 1965 παρατηρείται ο υψηλότερος συντελεστής (9,4%), ενώ το 1998, το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 6,1%, ενώ η μέση τιμή για όλες τις χώρες της Ε.Ε ήταν ακόμη πιο χαμηλή (5,1%). Στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία του 60, λιγότερο από πέντε γάμους στους 100 κατέληγαν σε διαζύγιο. Κατά την δεκαετία του 90 αριθμός των γάμων που καταλήγουν σε διαζύγιο φτάνει το 18%.

Όσον αφορά τις αναπαραγωγικές συμπεριφορές, σημαντική μείωση της γονιμότητας παρατηρείται σ' όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες μετά τη δεκαετία του 60 και οι ρυθμοί ανανέωσης των γενεών πέφτουν πολύ χαμηλά. Στην Ελλάδα, το 1998 ο μέσος αριθμός παιδιών ανά γυναίκα αναπαραγωγικής ηλικίας αντιστοιχούσε μόλις στο 1,30 παιδιά, ενώ το 1960 ο αντίστοιχος δείκτης ήταν σχεδόν διπλάσιος (2,30). Αντίθετα, οι εκτός γάμου γεννήσεις αν και αυξάνονται σημαντικά, τα ποσοστά των γεννήσεων εκτός γάμου κυμαίνονται σε χαμηλότερα επίπεδα συγκριτικά με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες (το 1998 αντιστοιχούσαν στο 3,8% περίπου του συνόλου των γεννήσεων), γεγονός που αντικατοπτρίζεται, όπως θα δούμε στη συνέχεια, στην μικρότερη παρουσία νέων μορφών οικογένειας και μόνων μητέρων συγκριτικά με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες.

Μια άλλη σημαντική εξέλιξη που διαφοροποίησε σε μεγάλο βαθμό την οικογενειακή ζωή, είναι και η γυναικεία επαγγελματική απασχόληση. Η γυναικεία εξωοικιακή απασχόληση έχει γενικά αυξηθεί κατά την τελευταία δεκαετία και στη χώρα μας. Σήμερα, πολλές παντρεμένες γυναίκες με μικρά παιδιά εργάζονται, ενώ η πλειοψηφία των οικονομικά ενεργών γυναικών εργάζονται με πλήρη απασχόληση (Πίνακας 1).

Πίνακας Β. 1. Συμμετοχή των γυναικών στο εργατικό δυναμικό ανάλογα με την ηλικία στην Ελλάδα, 1985-1997								
Έτος	Ελλάδα							
	20-24 χρ.	25-29 χρ..	30-34 χρ	35-39 χρ.	40-44 χρ.	45-49 χρ.	50-54 χρ.	55-59 χρ.
1985	49,1	52,7	50,7	50,9	47,8	44,6	40,1	30,2
1990	54,0	60,2	58,5	57,1	49,9	45,4	37,8	28,5
1995	51,9	63,4	61,9	60,2	55,8	46,0	39,0	28,9
1996	53,6	64,5	63,6	63,2	58,1	49,0	39,5	29,8
1997	52,9	66,0	63,8	64,5	59,7	49,8	39,2	30,7

Πηγή: Eurostat, *Labour Force Survey* (1985-1997)

II. Η Μονογονεϊκή οικογένεια (ΜΓΟ) στην Ελλάδα

A. Σύγχρονες τάσεις και εξελίξεις

Θα αναφερθούμε τώρα στις τάσεις που επικρατούν ως προς τον αριθμό των οικογενειών με παρουσία ενός μόνον γονέα στη χώρα μας, ενώ στη συνέχεια θα εξετάσουμε τα προβλήματα που συνεπάγεται η μονογονεϊκότητα.

Αναφορικά με τον αριθμό των ΜΓΟ είναι απαραίτητο να διευκρινιστεί ότι η ποικιλία των στοιχείων των εθνικών πηγών και οι διαφορετικοί ορισμοί που χρησιμοποιούνται στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) για την μέτρηση των νοικοκυριών με παρουσία ενός μόνον γονέα (κυρίως όσον αφορά την ηλικία των παιδιών) δεν μας επιτρέπουν να έχουμε μια σαφή εικόνα για την αριθμητική τους διάσταση. Επίσης, είναι δύσκολο να επισημανθούν οι μόνιμοι γονείς που ζουν σε άλλα νοικοκυριά.

Πίνακας Β.2. Σύνοψη των ιδιωτικών νοικοκυριών στην Ελλάδα, 1991*

	%	1,000
Παντρεμένα ζευγάρια χωρίς παιδιά	23.7	761
χωρίς άλλα συνοικούντα μέλη	84.5	646
με άλλα συνοικούντα μέλη	15.5	115
Παντρεμένα ζευγάρια με παιδιά	49.1	1,573
χωρίς άλλα συνοικούντα μέλη	85.1	1,339
με άλλα συνοικούντα μέλη	14.9	233
Μόνες μητέρες	4.8	155
χωρίς άλλα συνοικούντα μέλη	84.9	132
με άλλα συνοικούντα μέλη	15.1	23
Μόνοι πατέρες	1.2	38
χωρίς άλλα συνοικούντα μέλη	78.4	30
με άλλα συνοικούντα μέλη	21.6	8
Μονομελή νοικοκυριά	21.2	678
Μόνος άνδρας	27.4	186
μόνη γυναίκα	49.5	335
Σύνολο ιδιωτικών νοικοκυριών	100.0	3,205
<i>Πηγή: ΕΣΥΕ, Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού 1991, Δημοσίευτα δεδομένα.</i>		
<i>*Δεν υπάρχουν νεώτερα δεδομένα</i>		

Στην απογραφή του πληθυσμού του 1991 για πρώτη φορά συγκεντρώθηκαν δεδομένα για τη μορφή των νοικοκυριών. Δυστυχώς δεν υπάρχουν νεώτερα δεδομένα. Με βάση αυτά τα δεδομένα λοιπόν, οι μονογονεϊκές οικογένειες στην Ελλάδα ανέρχονται στις 160.000 περίπου και αποτελούν το 6% του συνόλου των

οικογενειών της χώρας. Οι μόνες μητέρες αποτελούσαν το 4,8% και οι μόνοι πατέρες μόλις το 1,2%. Οι περισσότεροι από τους μόνους γονείς ήταν αρχηγοί νοικοκυριού ενώ 15% περίπου από αυτούς συνοικούσαν στο πλαίσιο άλλων νοικοκυριών (Πίνακας 2).

Με βάση πιο πρόσφατα δεδομένα της Eurostat (επεξεργασία δεδομένων ECHP 1996) η αναλογία των μόνων γονέων με ανήλικα παιδιά στο σύνολο των νοικοκυριών με παιδιά (μικρότερο των 25 χρόνων), στη χώρα μας αντιστοιχεί στο 7% του συνόλου των οικογενειών, ενώ 3% είναι οι «μόνοι γονείς συνοικούντες» που ζουν δηλαδή σε άλλα νοικοκυριά. Ο αντίστοιχος Μέσος Όρος για όλες τις χώρες της ΕΕ είναι συνολικά 14%, (12%+2% «συνοικούντες μόνοι γονείς») (Πίνακας 3).

Πίνακας Β.3. Νοικοκυριά με παιδιά κάτω των 25 χρόνων στην Ελλάδα και στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 1996

Τύπος οικογένειας	ΕΛΛΑΔΑ	ΕΕ -14 (Μέσος Όρος)
Ζευγάρια με 1 παιδί	28	31
Ζευγάρια με 2 παιδιά	40	34
Ζευγάρια με 3 παιδιά ή περισσότερα	9	14
Ζευγάρια με παιδιά, με τουλάχιστον ένα πάνω από 25 χρόνων	4	4
Άλλες μορφές οικογένειας	9	4
Μόνοι γονείς	7	12
«Συνοικούντες» μόνοι γονείς	3	2
ΜΓΟ	10	14
% συνοικούντων μόνων γονέων	25%	12%

Πηγή: Martin, Vion, (2001)

B. Τρόποι εισόδου στη μονογονεϊκότητα

Ο τρόπος εισόδου στη μονογονεϊκότητα διερευνάται με βάση την οικογενειακή κατάσταση των μόνων γονέων. Έτσι, η διάλυση της έγγαμης συμβίωσης και η εκτός γάμου γεννητικότητα που καταλαμβάνει ένα σημαντικό ποσοστό στο σύνολο των γεννήσεων αποτελούν τους πιο βασικούς παράγοντες στη δημιουργία της μονογονεϊκής οικογένειας.

Ας σημειωθεί επίσης ότι η μονογονεϊκή οικογένεια δεν αποτελεί μια μόνιμη μορφή, ούτε υποχρεωτικά μια μακροχρόνια κατάσταση για τα μέλη της. Για τον μόνο γονέα, η κατάσταση αυτή αποτελεί μια μεταβατική περίοδο που καταλήγει είτε σε μια νέα σχέση είτε τελειώνει τυπικά όταν τα παιδιά φτάσουν στο όριο ηλικίας από το οποίο δεν θεωρούνται πλέον «εξαρτώμενα παιδιά» (Κογκίδου, 1995).

Σήμερα στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι κύριες αιτίες παρουσίας μονογονεϊκών οικογενειών είναι ο χωρισμός και το διαζύγιο, ενώ οι οικογένειες αυτές συχνά αποτελούνται και από νέες μητέρες με το εκτός γάμου παιδί τους. Εξετάζοντας την οικογενειακή κατάσταση των μόνων μητέρων, διαπιστώνουμε ότι στην Ελλάδα, (Πίνακας 4) αν και η χηρεία εξακολουθεί να αποτελεί την κύρια αιτία δημιουργίας μονογονεϊκής οικογένειας, σημαντικοί παράγοντες είναι πλέον το διαζύγιο, ο χωρισμός και σε μικρότερο βαθμό η εκτός γάμου μητρότητα. Τα δεδομένα που παρατίθενται στον Πίνακα 4 αν και διαφοροποιούνται εξαιτίας των διαφορετικών πηγών που χρησιμοποιούνται για τον υπολογισμό των ποσοστών, μας δείχνουν ότι οι δυο αυτές κατηγορίες εξακολουθούν να αποτελούν τις πιο σημαντικές οικογενειακές καταστάσεις (Ruspini, 1998, Martin & Vion, 2001).

Πίνακας Β.4. Οικογενειακή κατάσταση των μόνων μητέρων, 1994, 1996 (%)

<i>Οικογενειακή κατάσταση</i>	<i>%</i> 1994*	<i>%</i> 1996**
Παντρεμένες,, Διαζευγμένες, Χωρισμένες	29,5	39,0
Χήρες	40,5	47,0
Ανύπαντρες, δεν έχουν ποτέ παντρευτεί	29,8	2,0
Σύνολο	100,0	100,0

Πηγή: *Ruspini (1998), **Martin, Vion, (2001)

Γ. Προβλήματα που αντιμετωπίζει η ΜΓΟ

Η αυξημένη παρουσία των περιθωριοποιημένων ατόμων έχει αποδοθεί επίσης και στις μεταβολές που παρατηρούνται στον θεσμό της οικογένειας, με την εξασθένηση της συνοχής και των οικογενειακών δεσμών, και την επικράτηση καινούργιων αξιών και αντιλήψεων. Στο βαθμό, όμως, που κάποιες νέες καταστάσεις και κάποιες επιλογές είναι ρόλοι καινούργιοι που ξεφεύγουν από τα κυρίαρχα πρότυπα εξηγούν μια αδυναμία των συστημάτων να παρέχει υπηρεσίες που βάζουν και φραγμούς στην πρόσβαση.

Για τις οικογένειες με ένα μόνον γονέα και ανήλικο-α παιδί-ά τόσο το περιεχόμενο των προβλημάτων όσο και τα στερεότυπα που αντανακλούν είναι εντελώς διαφορετικά σε σχέση με τις υπόλοιπες οικογένειες.

Τα μονογονεϊκά νοικοκυριά βρίσκονται συνήθως στις χαμηλότερες εισοδηματικές κλίμακες σε σχέση με τα υπόλοιπα. Ακόμη, είναι λιγότερο ενσωματωμένα στον κοινωνικό και πολιτισμικό περίγυρο. Οι μόνες μητέρες αντιμετωπίζουν εξάλλου μια σειρά από προβλήματα που έχουν σχέση με τα ζητήματα υγείας και φροντίδας και φύλαξης των παιδιών και την επαγγελματική τους απασχόληση. Η έλλειψη ωστόσο συστηματικών ερευνών στη χώρα μας δεν μας επιτρέπει να έχουμε σαφή εικόνα για τα προβλήματα τους.

Δεδομένα για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν καταγράφονται σε διάφορες εκθέσεις για τις μόνες μητέρες στις χώρες της ΕΕ. Έτσι, μέσα από την ανάλυση δευτερογενών δεδομένων φάνηκε ότι αν και οι μόνες μητέρες εργάζονται σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι οι παντρεμένες ή συμβιούσες μητέρες, εντούτοις είναι πιο συχνά άνεργες συγκριτικά με τις υπόλοιπες γυναίκες με παιδί-α (Πίνακας 5).

Πίνακας Β.5. Εργασιακή κατάσταση των μόνων μητέρων στην Ελλάδα, 1994*, 1996**
(%)

	Μόνες μητέρες «συννοικούσες» 1994	Μόνες μητέρες/ αρχηγοί νοικοκυριών 1994	Παντρεμένες / συμβιούσες μητέρες 1994	Μόνες μητέρες 1996
Ελλάδα				
Εργάζεται	47,2	58,7	38,5	47,0
Άνεργη	19,9	11,2	13,0	16,0
Μη ενεργή	32,9	30,0	48,5	37,0

Πηγή: *Ruspini (1998), **Martin, Vion, (2001)

Ο κίνδυνος της φτώχειας ανάμεσα στα μονογονεϊκά νοικοκυριά είναι υψηλότερος. Υπολογίστηκε λοιπόν, ότι το ποσοστό νοικοκυριών σε κατάσταση φτώχειας (που ορίζεται σαν το 50% του μέσου εισοδήματος, συμπεριλαμβανομένων και των επιδομάτων που προβλέπονται) στις χώρες της ΕΕ ήταν, κατά μέσο όρο, δυο φορές μεγαλύτερο απ' ότι το αντίστοιχο των νοικοκυριών με δυο γονείς και παιδί κάτω των 18 χρόνων, ενώ τα υψηλότερα ποσοστά συναντώνται στο Ην. Βασίλειο. Στην Ελλάδα τα ποσοστά κυμαίνονται σε μια ενδιάμεση κατάσταση και όπως και αλλού, είναι υψηλότερα ανάμεσα στις μόνες μητέρες που είναι «αρχηγοί νοικοκυριού» (18%) και «μόνες συνοικούσες» μητέρες (16,3%), ενώ μόνον 5,8% από τις μητέρες που είναι παντρεμένες ή συμβιούσες εμπίπτουν σ' αυτή την κατηγορία (Ruspini, 1998).

Επίσης σύμφωνα με τα δεδομένα πιο πρόσφατης μελέτης μια ΜΓΟ στις τέσσερις (24%) βρίσκεται σε κατάσταση φτώχειας. Για παράδειγμα στο Ηνωμένο Βασίλειο μια στις τρεις ΜΓΟ βρίσκεται κάτω από το μέσο όρο της φτώχειας. Σε χώρες όπου πολλοί μόνιμοι γονείς συγκατοικούν στο πλαίσιο άλλου νοικοκυριού (όπως π.χ. η Πορτογαλία, η Ελλάδα) το ποσοστό των φτωχών οικογενειών μειώνεται. Οπωσδήποτε, τα δεδομένα αυτά διαφοροποιούνται όχι μόνον σε σχέση με τη χώρα αλλά και το είδος των δεδομένων και τη μεθοδολογία υπολογισμού (Martin, Vion, 2001).

Οι κύριες πηγές εισοδήματος των μόνων μητέρων διαφοροποιούνται σημαντικά σε σχέση με τις άλλες δυο κατηγορίες μητέρων. Στην χώρα μας η κατηγορία των επιδομάτων καταλαμβάνει πολύ μικρό ποσοστό του συνολικού εισοδήματος και οι κύριες πηγές εισοδήματος για τις μόνες μητέρες **είναι οι μισθοί και οι συντάξεις** (Πίνακας 6).

Πίνακας Β.6. Κύριες πηγές εισοδήματος των μόνων μητέρων, Ελλάδα, 1993 (%)

Πηγές εισοδήματος	Μόνες μητέρες «συννοικούσες»	Μόνες μητέρες/ αρχηγοί νοικοκ.	Παντρεμένες/ συμβιούσες μητέρες
Μισθοί/Ημερομίσθια			
Αυτοπασχόληση	37,7	39,8	49,8
Συντάξεις	18,8	14,7	38,3
Επιδόματα/βοηθήματα	33,8	32,9	9,4
Επενδύσεις/Αποταμιεύσεις/Περιουσία	2,4	2,9	0,6
Άλλες πηγές	3,9	4,2	0,6
	3,5	5,6	0,4

Πηγή: E. Ruspini, *Living on Poverty Line*, Mannheim, MZES, 1998

Σύμφωνα με δεδομένα της ΕΣΥΕ (Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών, 1998) που αφορούν τα χαρακτηριστικά των νοικοκυριών και τον μέσο όρο των αγορών και των απολαβών που έχουν σε είδος, ανάλογα με τη σύνθεση του κάθε νοικοκυριού διαπιστώνονται σημαντικές διαφοροποιήσεις όσον αφορά τις συνθήκες κατοικίας των μόνων γονέων. Έτσι, οι μόνοι γονείς με παιδί-ά μικρότερο των 16 χρόνων ζουν σε μεγάλο βαθμό σε ενοικιασμένη κατοικία (44,7%) απ' ό τι τα ζευγάρια με 1 ή 2 παιδιά (23,9% και 19,9% αντίστοιχα και 20,4% για όλα τα νοικοκυριά), εργάζονται πιο συχνά (0,80 ενεργά μέλη ανά νοικοκυριό στο σύνολο των 2,54 μελών) και πραγματοποιούν κατά μέσο όρο λιγότερες αγορές.

Αν και δεν υπάρχει συστηματική καταγραφή των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, μια κατ' αρχήν καταγραφή μας επιτρέπει να αναφέρουμε τα εξής:

- Χαμηλό οικογενειακό εισόδημα λόγω των αυξημένων οικογενειακών υποχρεώσεων
- Προβλήματα υγείας και φροντίδας και φύλαξης των παιδιών
- Έλλειψη ενημέρωσης και πληροφόρησης σε σχέση με το σύστημα πρόνοιας
- Έλλειψη ενημέρωσης και πληροφόρησης σε σχέση με την αγορά εργασίας
- Μειωμένες επαγγελματικές δεξιότητες και πείρα
- Αδυναμία πρόσβασης στην αγορά εργασίας
- Υψηλό ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας
- Εμπλοκή σε άτυπες μορφές εργασίας
- Προβλήματα στην εναρμόνιση οικογένειας και εργασίας

Η βελτίωση του επιπέδου φτώχειας σημαίνει αφενός βελτίωση των υλικών συνθηκών διαβίωσης και αφετέρου ενίσχυση της κοινωνικής συμμετοχής. Αυτή η κοινωνική πολιτική νέου τύπου με συνδυασμένες ενέργειες και με την εμπλοκή πολλών φορέων αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για ισότητα ευκαιριών για την εξασφάλιση στις μόνες μητέρες του δικαιώματος στην εργασία. Πρέπει να γίνει προσπάθεια να απαλειφθούν τα αίτια που συντελούν στην περιθωριοποίηση της πληθυσμιακής αυτής ομάδας και να δοθεί έμφαση στην αντιμετώπιση των πολυδιάστατων αναγκών των μόνων μητέρων.

III. Μονογονεϊκή οικογένεια και Δίκαιο: Βασικοί νόμοι

A. Οικογενειακό δίκαιο

Στη δεκαετία του 80 ψηφίστηκε στη χώρα μας το νέο **Οικογενειακό Δίκαιο**, νόμος 1329/83, που επέφερε βαθιά τομή στις σχέσεις των συζύγων, των γονέων και των παιδιών τους. Με τον νέο νόμο καταργείται κάθε δυσμενής διάκριση σε βάρος των παιδιών που γεννιούνται εκτός γάμου και προβλέπεται η πλήρης εξομοίωση με τα παιδιά που γεννιούνται από γάμο. Η νέα φιλοσοφία εκδηλώνεται στο νέο δίκαιο ποικιλότητα:

- A) Η παλιά αρνητικά φορτισμένη ορολογία («γνήσια»–«εξώγαμα τέκνα») καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε με την περισσότερο ουδέτερη («τέκνα γεννημένα σε γάμο» «τέκνα γεννημένα χωρίς γάμο των γονέων τους»). Με το νέο νόμο ρυθμίζονται όλα τα θέματα που αφορούν τα τέκνα τόσο τα γεννημένα από γάμο όσο και τα γεννημένα χωρίς γάμο. Το κέντρο βάρους για την αποκατάσταση της σχέσης του εκτός γάμου γεννημένου τέκνου με τον φυσικό πατέρα του μετατοπίστηκε στο στοιχείο της «αναγνώρισης» (εκούσια ή δικαστική με την συντέλεση της οποίας επέρχεται η πλήρης εξομοίωση του τέκνου με τέκνο γεννημένο με γάμο.
- B) Για *την εκούσια αναγνώριση ενός τέκνου γεννημένου χωρίς γάμο των γονέων*, όπως ρυθμίζεται στα άρθρα 1475 επ. ΑΚ *απαιτείται και η σύμπραξη της μητέρας του τέκνου*. Η συναίνεση της μητέρας απαιτείται πάντοτε είτε η αναγνώριση γίνεται από τον φυσικό πατέρα είτε γίνεται από τον παππού και την γιαγιά της πατρικής γραμμής και ανεξάρτητα από τον τύπο της αναγνώρισης. Η καινοτομία της συναίνεσης της μητέρας του τέκνου επιβαλλόταν στα πλαίσια της ισότητας των δυο φύλων.
- Γ) Σε περίπτωση *εκούσιας η δικαστικής αναγνώρισης το τέκνον αποκτά, ως προς όλα, θέση τέκνου γεννημένου από γάμο απέναντι και στους δυο γονείς του και τους συγγενείς τους* (ολοκλήρωση κοινωνικής ταυτότητας, πλήρες κληρονομικό δικαίωμα, αξίωση διατροφής κλπ.).

B. Συνταξιοδοτικά δικαιώματα και ασφάλιση

Προβλέπονται ποικίλες νομοθετικές ρυθμίσεις για την συνταξιοδότηση των μόνων μητέρων.

B.1. Ρυθμίσεις για τους ασφαλισμένους του Δημοσίου

α. Προϋποθέσεις σύνταξης για / χήρες /άγαμες με άγαμα παιδιά

(Πηγή: *Κώδικας Πολιτικών και Στρατιωτικών συντάξεων*, Αθήνα, 2000, σελ. 11-13).

Η **χήρα** του υπαλλήλου δικαιούται σύνταξη αν ο σύζυγος της είχε αποκτήσει δικαίωμα σε σύνταξη ή πέθανε στην υπηρεσία μετά τη συμπλήρωση πενταετούς πραγματικής συντάξιμης υπηρεσίας, ή αν ο γάμος έχει τελεσθεί δύο τουλάχιστον πλήρη έτη πριν από το θάνατο του.

- Στη σύνταξη της χήρας και των τέκνων συμμετέχει η χήρα μητέρα ή *η φυσική μητέρα εφόσον παραμένει άγαμη* (Άρθρο 5 παρ. 2 ΑΝ. 1854/51).

Τα παιδιά του υπαλλήλου ή του συνταξιούχου που πέθανε έχοντας τις παραπάνω προϋποθέσεις, είτε αυτά γεννήθηκαν σε γάμο των γονέων τους είτε νομιμοποιήθηκαν, είτε είναι θετά, είτε αναγνωρίστηκαν, είτε γεννήθηκαν χωρίς γάμο των γονέων τους, τα κορίτσια αν είναι άγαμα και τα αγόρια μέχρι τη συμπλήρωση του 18 έτους της ηλικίας τους λαμβάνουν σύνταξη. Τα άγαμα αγόρια εφόσον είναι ανίκανα για εργασία κατά ποσοστό 50% και άνω, συνεχίζουν να συνταξιοδοτούνται και μετά το 18^ο έτος της ηλικίας τους.

- Αν η ανικανότητα των ενήλικων αγοριών επέλθει μετά το θάνατο του υπαλλήλου ή του συνταξιούχου το ανίκανο αγόρι δικαιούται σύνταξη.
- Τα άγαμα τέκνα που φοιτούν σε ανώτερες ή ανώτατες σχολές της χώρας ή σε ισότιμες με αυτές του εξωτερικού ή σε δημόσια ΙΕΚ της χώρας δικαιούνται σύνταξη μέχρι να τελειώσουν τις σπουδές τους και πάντως όχι πέρα του 24^{ου} έτους της ηλικίας τους.
- Η σύνταξη της χήρας με ένα ή δύο τέκνα συνίσταται στα 7/10 της σύνταξης του συζύγου. Αν υπάρχουν περισσότερα από δύο τέκνα προστίθεται 1/10 για κάθε τέκνο μέχρι τη συμπλήρωση 10/10 που είναι ολόκληρη η σύνταξη του συζύγου (άρθρο 9, παρ. 1Ν.Δ.3768/57 και άρθρο 1, παρ.11 Ν.2592/98/Κώδικας πολιτικών και στρατιωτικών συντάξεων, Αθήνα, 2000, σελ. 37).

β) Δικαίωμα σε σύνταξη για διαζευγμένες (με ή χωρίς παιδιά)

Η διαζευγμένη θυγατέρα (με ή χωρίς παιδί-ά)

Σύμφωνα με το άρθρο 9 (Ν. 1654/1986, ΦΕΚ 177) η διαζευγμένη θυγατέρα (με ή χωρίς παιδί-ά) υπαλλήλων και συνταξιούχων ΝΠΔΔ, δημοσίων υπαλλήλων και σιδηροδρομικών υπαλλήλων δικαιούται σύνταξη εφόσον συντρέχουν αθροιστικά οι εξής προϋποθέσεις:

α) Ο γάμος να λύθηκε με κοινή υπαιτιότητα του συζύγου ή από λόγο που δεν αφορά αποκλειστικά το πρόσωπο της ή με συναινετικό διαζύγιο ή να συντρέχει περίπτωση βίαιης διακοπής λόγω θανάτου του συζύγου.

β) Να μην έχει μηνιαίο εισόδημα από το Δημόσιο ή το Δημόσιο Τομέα μεγαλύτερο από το κατώτατο όριο σύνταξης του Δημοσίου, όπως αυτό ισχύει κάθε φορά.

γ) Το φορολογητέο εισόδημα από οποιαδήποτε άλλη πηγή να μην είναι μεγαλύτερο από το κατώτατο όριο σύνταξης του Δημοσίου.

δ) Να μη παίρνει άλλη σύνταξη και να μην έχει ασφαλιστεί για σύνταξη σε οποιοδήποτε ασφαλιστικό οργανισμό κύριας σύνταξης.

γ) Εργαζόμενες μητέρες πολιτικοί υπάλληλοι- προϋποθέσεις σύνταξης

Για μητέρες πολιτικούς υπαλλήλους που έχουν προσληφθεί μέχρι τη 31^η Δεκεμβρίου 1982 και είναι χήρες ή διαζευγμένες με άγαμα παιδιά ή άγαμες μητέρες με άγαμα παιδιά υπάρχουν οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

- Συμπλήρωση 15ετούς πλήρους πραγματικής συντάξιμης υπηρεσίας μέχρι 1^η Ιανουαρίου 1992. Για όσες συμπληρώνουν την δεκαπενταετία μετά, προστίθεται ένα εξάμηνο για κάθε ημερολογιακό έτος και μέχρι τη συμπλήρωση 17 ετών και έξι μηνών πλήρους πραγματικής συντάξιμης υπηρεσίας.
- Για γυναίκες εργαζόμενες μητέρες υπαλλήλους που έχουν από τρία τουλάχιστον παιδιά και πάνω καθώς και για άνδρες υπαλλήλους, οι οποίοι έχουν από τρία τουλάχιστον παιδιά και πάνω και είναι χήροι ή διαζευγμένοι εφόσον οι τελευταίοι με δικαστική απόφαση έχουν την επιμέλεια των ανήλικων τέκνων, αρκεί εικοσαετής πλήρης πραγματική συντάξιμη υπηρεσία ανεξάρτητα από το χρόνο πρόσληψής τους

(Πηγή: Κώδικας πολιτικών και στρατιωτικών συντάξεων, Αθήνα 2000σελ. 5, άρθρο 1 παρ3 Ν. 1976/91).

B.2. Συνταξιοδότηση μελών οικογένειας (χήρες και τέκνα) στον Ιδιωτικό τομέα

Το άρθρο 62 του νόμου 2676/99 προβλέπει σύνταξη χηρείας με βασικές τις προϋποθέσεις, ο γάμος να είναι έγκυρος και η διάρκεια του να είναι περισσότερο από 2 χρόνια. Επίσης ο δικαιούχος πρέπει να έχει συμπληρώσει το τεσσαρακοστό έτος της ηλικίας. Στη περίπτωση που ο δικαιούχος εργάζεται μπορεί να λαμβάνει το 50% του ποσού της σύνταξης.

α) Ρυθμίσεις για τους μετά τη 1.1.1993 ασφαλισμένους του Ι.Κ.Α. και άλλων Ειδικών Ταμείων Κύριας Ασφάλισης Μισθωτών

Με βάση το νέο νόμο «Μεταρρύθμιση Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης, (Ν. 3029/11.7.2002, ΦΕΚ 160 Α΄) ρυθμίζονται ζητήματα σχετικά με τον υπολογισμό των συντάξεων και την συνταξιοδότηση των μισθωτών (ασφαλισμένοι στο ΙΚΑ και τα Ειδικά Ταμεία μισθωτών). Το ποσό της σύνταξης των μελών οικογενείας σε περίπτωση θανάτου του δικαιούχου, όπως ορίζεται από το άρθρο 27 του ν. 2084/1992 (ΦΕΚ165 Α΄) υπολογίζεται επί του ποσού της βασικής σύνταξης που ελάμβανε ο θανών συνταξιούχος σε ποσοστό 80% το οποίο ορίζεται:

1. για τον επιζώντα σύζυγο 50% της βασικής σύνταξης
2. για κάθε παιδί (άγαμο και ανήλικο) 25% της βασικής σύνταξης.
3. η καταβολή της σύνταξης παρατείνεται μέχρι του 24^{ου} έτους της ηλικίας η καταβολή της σύνταξης στα παιδιά εφόσον αυτά φοιτούν σε ανώτερες ή ανώτατες αναγνωρισμένες σχολές του εσωτερικού ή του εξωτερικού και σύμφωνα με τις καταστατικές διατάξεις κάθε ασφαλιστικού οργανισμού.

Αν πρόκειται για παιδί ορφανό και από τους δυο γονείς το παραπάνω ποσό τριπλασιάζεται, εκτός αν δικαιούται σύνταξη και από τους δυο γονείς.

Το συνολικό πόσο της σύνταξης λόγω θανάτου δε μπορεί να είναι κατώτερο από 80% του κατώτατου ορίου σύνταξης λόγω γήρατος ή ανώτερο από 100% του ως άνω ποσού.

β) Συμπλήρωση χρόνου σύνταξης εργαζόμενων-μητέρων στον ιδιωτικό τομέα

Με βάση το άρθρο 4 «Χρηματοδότηση Ι.Κ.Α.- Ε.Τ.Α.Μ. και λοιπές διατάξεις» του Νέου Νόμου οι γυναίκες εργαζόμενες που ασφαρίζονται στο Ι.Κ.Α. από 1.1.2003 και εφεξής μπορούν να συμπληρώσουν τον οριζόμενο κατά περίπτωση χρόνο

ασφάλισης για θεμελίωση συνταξιοδοτικού δικαιώματος στο αντίστοιχο προς το χρόνο ασφάλισης πλήρες όριο ηλικίας με αναγνώριση πλασματικού χρόνου:

1. ενός έτους για το πρώτο παιδί
2. ενός και μισού για το δεύτερο
3. δύο ετών για το τρίτο.

γ) Δικαίωμα παροχών ασθενείας ανασφάλιστου διαζευγμένου συζύγου

Για το Δημόσιο ή άλλο ασφαλιστικό οργανισμό αρμοδιότητας του Υπουργείου Κοινωνικών Ασφαλίσεων.

Σύμφωνα με το άρθρο 9 (ν. 1469/84) ο *ανασφάλιστος διαζευγμένος σύζυγος (άνδρας ή γυναίκα)* μπορεί να διατηρεί το δικαίωμα παροχών ασθενείας στο Δημόσιο ή στον ασφαλιστικό οργανισμό αρμοδιότητας του Υπουργείου Κοινωνικών Ασφαλίσεων υπό τις εξής προϋποθέσεις:

- α) ο γάμος να λύθηκε μετά τη συμπλήρωση του 35 έτους της ηλικίας
- β) να μην καλύπτεται άμεσα ή έμμεσα από το δημόσιο ή άλλο ασφαλιστικό φορέα.
- γ) για τη διατήρηση του δικαιώματος των παροχών ασθενείας η ενδιαφερόμενη υποχρεούται να καταβάλει τις εισφορές για το κλάδο ασθενείας του φορέα που υπάγεται.

Γ. Προστασία της μητρότητας

Η Οδηγία 76/207/ΕΟΚ που άρχισε να ισχύει για την Ελλάδα από την 1/1/1981 απαγορεύει τις έμμεσες και άμεσες διακρίσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών σε ό,τι αφορά την πρόσβαση στην απασχόληση, στον επαγγελματικό προσανατολισμό, στις προαγωγές, στις συνθήκες εργασίας και στην απόλυση.

Ο Ν. 1414/84 απαγορεύει τις διακρίσεις ως προς τη πρόσβαση στην απασχόληση και στην επαγγελματική κατάρτιση και τις προϋποθέσεις της απόλυσης. Επίσης στο άρθρο 3 απαγορεύει την άρνηση πρόσληψης γυναίκας λόγω εγκυμοσύνης. Επειδή η προστασία της μητρότητας που παρέχει ο πιο πάνω νόμος είναι ελλιπής ο Ν. 1483/84 (άρθρο 15) συμπληρώνει και καλύπτει κάποιες ασάφειες. Έτσι, απαγορεύει την απόλυση κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης και επί ένα έτος μετά τον τοκετό ή για μεγαλύτερο διάστημα κατά το οποίο απουσιάζει η γυναίκα λόγω ασθενείας οφειλόμενης στην κύηση ή στον τοκετό, εκτός αν υπάρχει άλλος σπουδαίος λόγος.

IV. Κοινωνικές παροχές και βοηθήματα προς την μονογονεϊκή οικογένεια –φορολογικά θέματα

Το κοινωνικό κράτος στη χώρα μας χαρακτηρίζεται από σχετική υπανάπτυξη και παρουσιάζει πολλές ιδιομορφίες. Η ρίζα του προβλήματος, όπως επισημαίνεται σε σχετικές μελέτες, έγκειται στο αποσπασματικό και δημογραφικά μεροληπτικό χαρακτήρα της κοινωνικής προστασίας, στη χαμηλή αποδοτικότητα των υπηρεσιών, στην έντονα πελατειακή νοοτροπία, στη θεσμική ευνοιοκρατία και στην ανισομερή κατανομή των βαρών. Ένα άλλο διακριτικό γνώρισμα σχετίζεται με την έντονη παρουσία της οικογένειας και του εκτεταμένου δικτύου αλληλεγγύης στα θέματα κοινωνικής προστασίας που δρουν συμπληρωματικά προς το κράτος. Όπως έχει υποστηριχτεί, η περιορισμένη ανάπτυξη γενικότερα του Κράτους Πρόνοιας μεταπολεμικά, συνετέλεσε στην διατήρηση και ενίσχυση της θέσης της οικογένειας και της εμπλοκής της στην καθημερινή ζωή αλλά και στις περιορισμένες παροχές κοινωνικής προστασίας και φροντίδας προς τα μέλη της οικογένειας (Rhodes, 1997, Ferrera, 1999, Μασσαγγάνης, 1999, Μαράτου-Αλιπράντη, 2002).

Μέσα από τις γενικές ρυθμίσεις, λοιπόν, τρεις βασικά άξονες δράσης για την στήριξη της ΜΓΟ διακρίνονται:

- α) Στα μέτρα που απευθύνονται σε μόνες μητέρες προκειμένου να ξεπεράσουν έκτακτες κρίσεις.
- β) Σε εισοδηματικές ενισχύσεις που έχουν θεσπιστεί για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης. Το κυρίαρχο μοντέλο που εφαρμόζεται είναι αυτό του *ελέγχου του εισοδήματος* που δίδει προτεραιότητα σε κατηγορίες πληθυσμού με οξυμένα οικονομικά προβλήματα.
- γ) Σε βοηθήματα-επιδόματα που αφορούν τους εργαζόμενους γονείς.

A. Κοινωνική πολιτική που εφαρμόζει το Υπουργείο Υγείας Πρόνοιας

Μέχρι σήμερα δεν έχει θεσπιστεί ειδικό θεσμικό πλαίσιο βάσει του οποίου να προστατεύεται η άγαμη ή η μόνη μητέρα. Οι ρυθμίσεις και οι παροχές που προβλέπονται εντάσσονται στα γενικότερα προγράμματα κοινωνικής προστασίας που εφαρμόζονται στη χώρα μας από το Υπουργείο Υγείας Πρόνοιας μέσω των Δ/νσεων ή Τμημάτων Πρόνοιας των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων της χώρας, αλλά και μέσω των εποπτευόμενων από το Υπουργείο προνοιακών φορέων και συγκεκριμένα: το ΠΙΚΠΑ, τον Εθνικό Οργανισμό Πρόνοιας (ΕΟΠ) και το Κέντρο Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ». Ας σημειωθεί ότι οι τρεις εν λόγω φορείς με τον Ν.2646/98 (ΦΕΚ 236 Τ.Α) ενοποιούνται και αποτελούν τον νέο «Εθνικό Οργανισμό Κοινωνικής Φροντίδας».

α) Επιδόματα-βοηθήματα

Στα πλαίσια των εισοδηματικών ενισχύσεων έχει θεσπιστεί κάποιο επίδομα-βοήθημα προνοιακού χαρακτήρα που προορίζεται για την οικονομική στήριξη συγκεκριμένων ομάδων με αυξημένες δαπάνες ανατροφής των παιδιών. Με βάση τον Ν.4051/60 «περί ενισχύσεως απροστάτευτων παιδιών» δίδονται χρηματικές παροχές σε απροστάτευτα παιδιά που θεωρούνται αυτά που έχουν μείνει ορφανά και από τους δύο γονείς, και όσα έχουν μείνει χωρίς πατρική προστασία, (ο πατέρας είναι στη φυλακή, στρατιώτης, κλπ.) καθώς και παιδιά που γεννιούνται εκτός γάμου (άγαμη μητέρα).

Όσον αφορά τις προϋποθέσεις χορήγησης του επιδόματος-βοηθήματος αυτού, έχει επιλεγεί η εφαρμογή της προνοιακής τεχνικής που προβλέπει τον έλεγχο του εισοδήματος, ενώ δεν προβλέπεται μηχανισμός τακτικής αναπροσαρμογής του ποσού αυτού. Συγκεκριμένα, με βάση το άρθρο 1 του Π.Δ. 148/1997, τα παιδιά μέχρι ηλικίας 16 χρόνων άγαμων μητέρων που διαβιούν με τον γονέα τους ή με συγγενείς επιδοτούνται με 15.000 δρχ. το μήνα για κάθε παιδί. Το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα όσων επιδοτούνται δεν θα πρέπει να υπερβαίνει το ποσό των 100.000 δρχ. το μήνα για οικογένεια τριών μελών και αυξάνεται για κάθε επιπλέον μέλος κατά 7.000 δρχ. (32.000 παιδιά επιδοτούνται σε όλη τη χώρα, 18.000 οικογένειες εκ των οποίων οι 3.332 είναι μονογονεϊκές).

β) Εγγραφή παιδιών σε δημόσιους παιδικούς σταθμούς

Με βάση τον Κανονισμό Λειτουργίας των Νομικών Προσώπων, Δημοτικών Παιδικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών (Π2β/2827/1997, Άρθρο 7) τα παιδιά που είναι ορφανά από δυο ή ένα γονέα, τα παιδιά των άγαμων μητέρων, των διαζευγμένων ή των σε διάσταση γονέων **εγγράφονται κατά προτεραιότητα στους Κρατικούς Παιδικούς Σταθμούς**, καθώς επίσης και στους σταθμούς του ΠΙΚΠΑ, του ΕΟΠ, του Ιδρύματος Βρεφονηπιακών Σταθμών, Αθηνών, Λάρισας και Θεσσαλονίκης.

γ) Χρηματικές παροχές λόγω μητρότητας-ανασφάλιστη μητέρα εργαζόμενη

Με το πρόγραμμα αυτό (ΦΕΚ 769/Β/1983) καταβάλλονται χρηματικές παροχές λόγω μητρότητας στις εργαζόμενες μητέρες, που δεν δύνανται να αξιώσουν αυτές από άλλο ασφαλιστικό φορέα ή είναι ανασφάλιστες για το χρονικό διάστημα 6 εβδομάδων πριν και μετά τον τοκετό. Το ποσό έχει καθοριστεί στις 150.000 δρχ. (75.000 πριν από τον τοκετό και 75.000 δρχ. μετά τον τοκετό).

Ο αριθμός των μητέρων που επιδοτούνται σε όλη τη χώρα ανέρχεται στις 1.000 ετησίως.

δ) Ψυχολογική στήριξη

Στις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις της χώρας λειτουργούν οι Δ/νσεις και τα Τμήματα Πρόνοιας όπου μέσω των Κοινωνικών Υπηρεσιών παρέχεται ψυχολογική στήριξη και βοήθεια στην άγαμη μητέρα.

ε) Γονικές άδειες

Άδεια θηλασμού. Για δυο χρόνια μετά τον τοκετό, οι μητέρες δικαιούνται να διακόπτουν την εργασία τους *για μια ώρα κάθε μέρα* ή να προσέρχονται μια ώρα αργότερα ή να αποχωρούν νωρίτερα. Ο εργοδότης δεν έχει δικαίωμα να αρνηθεί τη χορήγηση ή να περικόψει τις αποδοχές. Το δικαίωμα αυτό το έχουν και οι θετοί γονείς.

Γονική άδεια ανατροφής 3,5 μηνών, άνευ αποδοχών δικαιούνται οι γονείς φυσικών και υιοθετημένων παιδιών που έχουν συμπληρώσει ένα χρόνο εργασίας στον ίδιο εργοδότη. Η άδεια αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί ολόκληρη ή τμηματικά,

μέχρις ότου το παιδί συμπληρώσει την ηλικία των τρισήμισι (3,5) ετών (Νόμος 1483/84).

Με πρόσφατη ρύθμιση ενώ για τις οικογένειες με δυο γονείς η άδεια είναι 3,5 μήνες, *ο άγαμος, χήρος ή διαζευγμένος γονέας (μητέρα ή πατέρας)* εφόσον έχει την επιμέλεια του τέκνου του, *δικαιούται 6 μήνες* γονικής άδειας ανατροφής.

Άδεια απουσίας για ασθένεια εξαρτώμενων μελών μέχρι 6 εργάσιμες ημέρες, χωρίς αποδοχές δικαιούνται οι εργαζόμενοι/ες:

- που έχουν στην επιμέλεια τους παιδιά (φυσικά ή υιοθετημένα) κάτω των 16 χρόνων.
- που έχουν στην επιμέλεια τους παιδιά που έχουν ανάγκη από ειδικές φροντίδες, επειδή πάσχουν από βαριά ή χρόνια ασθένεια ή αναπηρία.

Η άδεια χορηγείται εφάπαξ ή τμηματικά και αυξάνεται σε 8 εργάσιμες ημέρες αν ο/η εργαζόμενος-η προστατεύει δυο παιδιά και σε 12 εργάσιμες ημέρες αν προστατεύει περισσότερα από δύο παιδιά.

Άδεια απουσίας για επίσκεψη του σχολείου των παιδιών. Οι εργαζόμενοι γονείς που έχουν την επιμέλεια παιδιών, φυσικών ή υιοθετημένων κάτω των 16 χρόνων, μπορούν να απουσιάζουν κάποιες ώρες ή ολόκληρη ημέρα από την εργασία τους για να επισκεφθούν το σχολείο των παιδιών τους για ενημέρωση για την σχολική τους επίδοση, μέχρι να συμπληρωθούν *4 εργάσιμες ημέρες συνολικά* (χωρίς την περικοπή της αντίστοιχης αμοιβής).

στ) Επίδομα που χορηγούνται από τον ΟΓΑ

Επίδομα τρίτου παιδιού (Ν. 1829/90 και Ν. 2459/97)

Το μηνιαίο επίδομα (44.688 δρχ.) χορηγείται στη μητέρα που έχει ή αποκτά τρίτο παιδί και της καταβάλλεται μέχρι τη συμπλήρωση του 6^{ου} έτους της ηλικίας του παιδιού, εφόσον το ετήσιο (οικογενειακό εισόδημα) των δικαιούχων δεν υπερβαίνει το ποσό των 8.000.000 δρχ.

Σε περίπτωση τέκνου που αποκτήθηκε χωρίς νόμιμο γάμο, η μητέρα πρέπει να έχει την ελληνική υπηκοότητα ή την υπηκοότητα κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) ή να είναι Ελληνίδα το γένος.

Οργανισμοί ΕΟΚΦ

B. Εθνικός Οργανισμός Κοινωνικής Φροντίδας- ΕΟΚΦ

Στα πλαίσια του «*Εθνικού Οργανισμού Κοινωνικής Φροντίδας*» ΕΟΚΦ που συστήθηκε με τον Νόμο 2646/98 (Υπουργείο Υγείας Πρόνοιας) και προήλθε από τη συγχώνευση των τριών φορέων (ΠΙΚΠΑ, ΕΟΠ, και το Κέντρο Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ») οι εποπτευόμενοι προνοιακοί φορείς σχεδιάζουν και υλοποιούν προγράμματα, ως επί το πλείστον σε τομείς δραστηριότητας οικογένειας και παιδιού. Ο νόμος αυτός έχει βασικό του μέλημα να στηρίζει την οικογένεια μέσω προγραμμάτων πρόληψης και αποκατάστασης.

B.1. Παροχές-Υπηρεσίες ΕΟΚΦ-ΠΙΚΠΑ (Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Αντιλήψεως και Πρόνοιας)

Υπηρεσίες του ΠΙΚΠΑ λειτουργούν σε όλες σχεδόν τις περιοχές της Ελλάδας. Υπάρχουν 50 περιφερειακά παραρτήματα με δραστηριότητες και προγράμματα που έχουν σχέση: α) με την παροχή πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας και περίθαλψης (παιδικά ιατρεία, οδοντιατρεία, συμβουλευτικοί σταθμοί για βρέφη, για εγκύους-επίτοκους, προγράμματα εμβολιασμού του παιδικού πληθυσμού κλπ.

Οι υπηρεσίες παρέχονται από:

- Τα Ιατροκοινωνικά Κέντρα των Παραρτημάτων (ΙΑΚ).
- Τα κέντρα φιλοξενίας και φύλαξης βρεφών και νηπίων (Βρεφονηπιακοί σταθμοί)
- Τους Παιδικούς Σταθμούς
- Τις Παιδικές εξοχές
- Τις Εστίες σίτισης απόρων παιδιών

Επίδομα σε μόνες μητέρες

Με τις ίδιες προϋποθέσεις που δίδεται από τις Δ/σεις Πρόνοιας του Υπ. Υγείας και Πρόνοιας, ο ΕΟΚΦ-ΠΙΚΠΑ χορηγεί επίδομα στις ΜΓΟ που ανέρχεται σε 36.000 δρχ. για ένα παιδί και 50.000 δρχ. για δυο ή περισσότερα παιδιά.

B.2. Εξειδικευμένες μονάδες ΕΟΚΦ-ΕΟΠ (Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας)

Οι εξειδικευμένες μονάδες του ΕΟΠ παρέχουν μια σειρά από υπηρεσίες στήριξης της οικογένειας και των παιδιών. Ο τομέας στήριξης της οικογένειας περιλαμβάνει υπηρεσίες και προγράμματα που αφορούν τόσο οικογένειες με

προβλήματα καθημερινότητας όσο και οικογένειες κοινωνικά ευάλωτες και οικογένειες σε κρίση.

Α) Τα **Κέντρα Φροντίδας Οικογένειας** (ΚΕΦΟ) αποτελούν μονάδες σε υποβαθμισμένες περιοχές της χώρας που αναπτύσσουν δραστηριότητες προληπτικού και κυρίως συμβουλευτικού χαρακτήρα, ενώ προσαρμόζουν τις δραστηριότητές τους ανάλογα με τις εκάστοτε διαμορφούμενες ανάγκες.

Β) Οι **Συμβουλευτικές Υπηρεσίες Οικογένειας** είναι υπηρεσίες στελεχωμένες με ειδικευμένους επιστήμονες για τη συστηματική και διεπιστημονική αντιμετώπιση οικογενειών με σοβαρά και σύνθετα ψυχοκοινωνικά προβλήματα.

Γ) Η **Κοινωνική Βοήθεια-197**: Γραμμή άμεσης κοινωνικής και ψυχολογικής υποστήριξης.

Ο τομέας παιδικής προστασίας περιλαμβάνει επίσης:

Δ) Τις **Παιδοπόλεις** (Ιδρύματα κλειστής περίθαλψης) όπου παρέχεται προστασία σε παιδιά ηλικίας 3-18 ετών, τα οποία προέρχονται από οικογένειες με έντονα προβλήματα και καθίσταται η παραμονή τους σ' αυτές δύσκολη, αδύνατη ή επιβλαβής.

Β.3 Παροχές Κέντρου Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ»

Το Κέντρο Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ είναι κρατικός οργανισμός και έχει ως βασικό έργο την προστασία της μόνης μητέρας και του παιδιού με την προσφορά εξειδικευμένων και εξατομικευμένων υπηρεσιών. Οι υπηρεσίες που προσφέρει παρέχονται δωρεάν. Συγκεκριμένα προσφέρει τα εξής:

Α. Ιδρυματική προστασία των άγαμων μητέρων και των παιδιών τους καθώς και των απροστάτευτων, κακοποιημένων και παραμελημένων παιδιών

-Ιδρυματική προστασία παιδιών ηλικίας 0-4 χρόνων που στερούνται το οικογενειακό περιβάλλον ή χρειάζεται να απομακρυνθούν από τους γονείς προσωρινά ή μόνιμα (δυνατότητα φιλοξενίας 100 περίπου παιδιών).

-Περίπτερο μητέρων για τη φιλοξενία 18 εγκύων και λεχώνων. Παρακολούθηση κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης και δωρεάν τοκετός σε δημόσιο μαιευτήριο.

Β. Τμήμα Υιοθεσιών όπου δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στην προετοιμασία των θετών γονέων και στην εξεύρεση θετών οικογενειών. Υιοθεσίες των προστατευόμενων παιδιών και τοποθέτηση παιδιών σε ανάδοχες οικογένειες.

Γ. Συμβουλευτικές /υποστηρικτικές και νομικές υπηρεσίες στις μόνες μητέρες.

V. Προσαυξήσεις μισθού-οικογενειακά επιδόματα και λοιπές παροχές

A. Πολιτικοί υπάλληλοι (εργαζόμενοι στο δημόσιο τομέα)

Για την ενίσχυση της οικογένειας των δημοσίων υπαλλήλων χορηγείται μηνιαίο επίδομα οικογενειακών βαρών που κυμαίνεται και αυτό αναλόγως του αριθμού των παιδιών και την οικογενειακή κατάσταση. Μέχρι πρόσφατα το βασικό ποσό της «Οικογενειακής παροχής» των 12.000 δρχ. χορηγείτο σε έγγαμους υπάλληλους με ή χωρίς παιδιά. Με βάση το Νόμο 2470/97 χορηγείται η μηνιαία «Οικογενειακή παροχή» και σε γονείς που βρίσκονται σε διάζευξη ή διάσταση καθώς και στους **άγαμους γονείς**, και **στον επιζώντα σύζυγο**, σε περίπτωση θανάτου του ενός των συζύγων –υπαλλήλων εφόσον έχουν παιδιά για τα οποία δικαιολογείται η καταβολή της αντίστοιχης οικογενειακής παροχής. Για τα παιδιά το ποσόν κυμαίνεται από 6.000 δρχ. το μήνα για ένα παιδί έως 90.000 δρχ. το μήνα για έξη παιδιά.

B. Υπάλληλοι ιδιωτικού τομέα (Υπουργείο Εργασίας-ΟΑΕΔ)

Το οικογενειακό επίδομα του ιδιωτικού τομέα δίδεται σε μισθωτούς που παρέχουν εξαρτημένη εργασία με σχέση ιδιωτικού δικαίου και χορηγείται από τον ΟΑΕΔ ¹. Το οικογενειακό επίδομα ΟΑΕΔ διαφοροποιείται αναλόγως του αριθμού των παιδιών. Το 2001 το μηνιαίο επίδομα κυμαινόταν από 2.000 δρχ. το μήνα (70,43 Euro) για ένα παιδί και έφτανε έως 21.900 δρχ. το μήνα για έξη παιδιά (771,24) (Πίνακας 8). Αν και μέχρι πρότινος το ύψος του ήταν αντιστρόφως ανάλογο του εισοδήματος των δικαιούχων, από το 1999 το επίδομα χορηγείται ανεξαρτήτως οικογενειακού εισοδήματος.

Για τις άγαμες μητέρες το αναλογούν ποσό προσαυξάνεται κατά 1,250 δρχ. (3,67 Euro) το μήνα για κάθε παιδί εφόσον τα παιδιά δεν είναι αναγνωρισμένα (Π.Δ. 412/85).

Επίδομα τρίτου παιδιού. Από τον ΟΑΕΔ χορηγείται επίσης επίδομα τρίτου παιδιού (Ν. 1346/83) 12.000 δρχ. το μήνα (35,22 Euro).

¹ Παρόμοια επιδόματα προβλέπονται και σε ορισμένες κλαδικές συμβάσεις (ιδίως στις Τράπεζες και στις ΔΕΚΟ).

Πίνακας Β.7. Προσαύξηση μισθού-οικογενειακά επιδόματα- και μείωση φόρου

	οικογενειακό επίδομα ΟΑΕΔ (δρχ. / ετήσιο 2001)*	Μηνιαίο επιδ. ΟΑΕΔ (euro)*	Οικογενειακό επίδομα Δημοσίων Υπαλλήλων** (δρχ. / μήνα, 2002)	Μείωση φόρου ¹ λόγω παιδιών** (δρχ. / έτος)
1 παιδί	24.000	70,43	18.000	30.000
2 παιδιά	72.000	211,30	24.000	70.000
3 παιδιά	162.000	475,42	36.000	210.000
4 παιδιά	196.800	577,55	52.000	320.000
5 παιδιά	229.800	674,39	77.000	450.000
6 παιδιά	262.800	771,24	102.000	600.000

¹ Μείωση φόρου εισοδήματος για εισοδήματα του έτους 2001.

Πηγή:* ΟΑΕΔ, Δ/ση Ασφάλισης, **Υπουργείο Οικονομικών, Γενικό Λογιστήριο.

Γ. Φορολογία φυσικών προσώπων

Για τον γονέα που έχει την γονική μέριμνα και επιμέλεια ενός ανήλικου τέκνου (ή τέκνου που σπουδάζει μέχρι την ηλικία των 25 χρόνων), ο φορολογικός νόμος προβλέπει μείωση του φόρου. Προϋπόθεση είναι να βαρύνει τον γονέα, να συνοικεί με αυτόν και να μην αποκτά το ίδιο το τέκνο εισόδημα μεγαλύτερο των 400.000 δρχ.(πραγματικό ή τεκμαρτό). Τα πιο πάνω ισχύουν ανεξάρτητα αν ο γονέας είναι παντρεμένος, διαζευγμένος ή άγαμος. Οι ελαφρύνσεις του φόρου για το 2001 περιλαμβάνονται στον Πίνακα 7.

VI. Κοινωνικές παροχές Υπουργείων και άλλων φορέων

A. Πολιτικές του Υπουργείου Εργασίας

Το επιχειρησιακό πρόγραμμα του Υπουργείου Εργασίας Ε.Π. «Καταπολέμηση του Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας» (Β' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης) ωφελούμενοι του προγράμματος ήταν οι άνεργοι ή οι εργαζόμενοι με επισφαλή απασχόληση διάφορων κατηγοριών. Μια από τις ομάδες στόχου είναι οι **«Αρχηγοί Μονογονεϊκών Οικογενειών»**.

Επίσης το άρθρο 7 της νέας **Συλλογικής Σύμβασης 2002/2003** προβλέπει επιπλέον άδεια *έξι ημερών* με αποδοχές πέραν της κανονικής, κάθε χρόνο για *εργαζόμενες χήρες και άγαμες μητέρες*, ενώ χορηγείται επιπλέον άδεια οκτώ ημερών πέραν της κανονικής σε όσες μητέρες (*χήρες και άγαμες*) έχουν από τρία παιδιά και πάνω.

1. ΟΑΕΔ-προγράμματα νέων ελεύθερων επαγγελματιών

Στα προγράμματα του ΟΑΕΔ, στο σύστημα αξιολόγησης για τη υπαγωγή στο πρόγραμμα των επιχορηγήσεων για τη δημιουργία μικρής επιχείρησης, στο σύστημα μοριοδότησης προτεραιότητες αποτελούν: το φύλο, η ηλικία, τα οικογενειακά χαρακτηριστικά, το εισόδημα κλπ.

B. Πολιτικές Υπουργείου Εσωτερικών και Δημόσιας Διοίκησης

1. Γενική Γραμματεία Ισότητας

Η **Γενική Γραμματεία Ισότητας** συμμετέχει με άλλους αρμόδιους φορείς στο σχεδιασμό και την υλοποίηση προγραμμάτων και Κοινοτικών Πρωτοβουλιών που απευθύνονται σε άνεργες και εργαζόμενες γυναίκες και αφορούν ολοκληρωμένες παρεμβάσεις Κατάρτισης- Πληροφόρησης- Επαγγελματικού Προσανατολισμού- Υποστήριξης και Επιδότησης της Απασχόλησης.

2. Συμβουλευτικά Κέντρα ΚΕΘΙ (Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας)

Τα **Συμβουλευτικά Κέντρα** που λειτουργούν στα πλαίσια του **ΚΕΘΙ** (Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας), ΝΠΙΔ που εποπτεύεται από τη *Γενική Γραμματεία*

Ισότητας), σε 5 μεγάλες πόλεις της χώρας (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Βόλος, Ηράκλειο) απευθύνονται και σε γυναίκες αρχηγούς μονογονεϊκών οικογενειών και παρέχουν:

- Υποστηρικτικές υπηρεσίες προς τις γυναίκες, όπως:
Συμβουλευτική και Πληροφόρηση σε θέματα νομικά, σε θέματα απασχόλησης και επιχειρηματικότητας καθώς και ψυχοκοινωνικής υποστήριξης με στόχο την κοινωνική τους ένταξη.
- Εκπόνηση ερευνών αποτύπωσης των αναγκών των γυναικών

3. Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού (ΑΣΕΠ)

Το ΑΣΕΠ είναι ανεξάρτητη Αρχή, συστάθηκε με το Ν. 2190/1994 και έχει ως αρμοδιότητα την επιλογή προσωπικού στο δημόσιο τομέα. Με βάση τον υπ' αριθμ. 2527/1997 Νόμο σχετικά με την «Τροποποίηση και συμπλήρωση διατάξεων του Ν. 2190/1994» προβλέπονται κάποιες νέες ρυθμίσεις για την πλήρωση θέσεων στο Δημόσιο των κατηγοριών ΠΕ και ΤΕ.

Δίδεται λοιπόν προτεραιότητα σε υποψήφιους προς πρόσληψη «γονείς» που βαρύνονται βάσει δικαστικής αποφάσεως ή συμβολαιογραφικής πράξεως με τη διατροφή των ανήλικων τέκνων, άλλως αυτός που έχει την επιμέλεια και είναι άγαμος, χήρος, διαζευγμένος ή σε διάσταση. Η φράση λοιπόν του ν. 2190/1994 «άγαμη ή χήρα ή διαζευγμένη ή σε διάσταση μητέρα» αντικαθίσταται στο νέο νόμο με «γονέας που βαρύνεται βάσει δικαστικής ή συμβολαιογραφικής πράξεως με τη διατροφή των ανήλικων τέκνων».

Γ. Εκκλησία της Ελλάδος

Η Εκκλησία έχει αναλάβει σημαντικό έργο για τις μητέρες και στο πλαίσιο του ΚΕΣΟ (Κέντρο Στήριξης Οικογένειας) δημιούργησε ειδική υπηρεσία στήριξης των άγαμων και κακοποιημένων μητέρων.

Η «**Στέγη Μητέρας**» λειτουργεί στην Κυψέλη με ευθύνη της Αρχιεπισκοπής Αθηνών. Έχει δυνατότητα φιλοξενίας 30-40 μητέρων με τα παιδιά τους. Η διάρκεια παραμονής κάθε περιστατικού στη στέγη είναι τρεις μήνες, ενώ κατά περίπτωση μπορεί να παραταθεί μέχρι δώδεκα. Κατά τη διάρκεια της παραμονής παρέχονται στις φιλοξενούμενες και τα παιδιά τους εκτός από διαμονή και διατροφή,

ιατροφαρμακευτική φροντίδα, κοινωνική και ψυχολογική στήριξη, ενώ γίνεται προσπάθεια για ομαλή ένταξη των μητέρων και επαγγελματική αποκατάσταση.

Λειτουργεί Κέντρο Υποδοχής και Ενημέρωσης στην Αθήνα: οδός Ακαδημίας 95 (τηλ. 010-3811274)

Δ. Τοπική Αυτοδιοίκηση

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση υλοποίησε πληθώρα προγραμμάτων κατάρτισης και ένταξης στην αγορά εργασίας σε ευπαθείς ομάδες στα πλαίσια των προγραμμάτων του Υπουργείου Εργασίας για την «Καταπολέμηση του Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας» (Β' Κοινωνικό Πλαίσιο Στήριξης). Μια από τις ομάδες στόχου ήταν και οι αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα μπορούσε να παίξει καθοριστικό ρόλο με την ανάπτυξη καινοτόμων πρωτοβουλιών και να συμβάλει στην αναδιάρθρωση των υπάρχοντων θεσμών προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι ανάγκες. Αλλά ακόμη οι παρεμβάσεις της είναι περιορισμένες.

Συμπέρασμα

- Δεδομένου ότι οι ΜΓΟ (μονογονεϊκές οικογένειες αποτελούν μια πραγματικότητα, η οποία στατιστικά γίνεται ολοένα και πιο ορατή, θα πρέπει να σχεδιαστούν μακροπρόθεσμα προγράμματα δράσης και μηχανισμοί ενσωμάτωσης για την στήριξη της ΜΓΟ.
- Όπως διαπιστώνεται, στο πλαίσιο κοινωνικής πολιτικής για την οικογένεια από την Πολιτεία, υπάρχουν παροχές και ρυθμίσεις για την προστασία της άγαμης-μόνης μητέρας και προβλέπονται επιδόματα από τις Δ/νσεις Πρόνοιας και το ΠΙΚΠΑ.
- Οι μόνοι γονείς και ειδικότερα οι άγαμες μητέρες έχουν προτεραιότητα ως προς την επιλογή των παιδιών τους στους βρεφονηπιακούς σταθμούς, και μέσω των εποπτευόμενων φορέων του Υπουργείου Υγείας (ΠΙΚΠΑ, ΕΟΠ και Κέντρο Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ») τους παρέχονται κάποιες υπηρεσίες σε θέματα πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας των ιδίων και των παιδιών τους. Προβλέπονται επίσης από διάφορους φορείς του δημόσιου τομέα προγράμματα ψυχολογικής στήριξης.
- Παράλληλα, το Υπουργείο Εργασίας, η Γενική Γραμματεία Ισότητας, το Κέντρο Έρευνας για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ), η Εκκλησία της Ελλάδος και η Τοπική Αυτοδιοίκηση στα προγράμματα που εφαρμόζουν και υλοποιούν, δίδουν προτεραιότητα στα θέματα των μόνων μητέρων και έχουν αναπτύξει ποικίλες πρωτοβουλίες προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι ανάγκες τους.
- Δίδεται Σύνταξη σε χήρες και στα τέκνα τους σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που έχουν θεσπιστεί.
- Ο ανασφάλιστος διαζευγμένος σύζυγος μπορεί να διατηρεί το δικαίωμα παροχών ασθενείας στο Δημόσιο ή στον ασφαλιστικό οργανισμό αρμοδιότητας του Υπουργείου Κοινωνικών Ασφαλίσεων κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις
- Για την στήριξη της ΜΚΟ θα πρέπει να προσδιοριστούν επακριβώς οι ανάγκες και τα προβλήματά τους. Κάτι πάντως που θα πρέπει να διαπερνά όλες τις πολιτικές και δράσεις για τη μονογονεϊκή οικογένεια είναι *η ευελιξία και η ποικιλία*.
- Ο επαναπροσανατολισμός, η επανεξέταση αλλά και η αναθεώρηση όπου απαιτείται, των ισχυουσών πολιτικών και η προσαρμογή τους σύμφωνα με τα νέα δεδομένα αποτελούν απαραίτητες προϋποθέσεις για τη βελτίωση της

ευημερίας και του επιπέδου ζωής των μονογονεϊκών οικογενειών και την αντιμετώπιση των νέων, αυξημένων αναγκών τους.

Πληροφορίες-Διευθύνσεις φορέων

Πληροφορίες σχετικά με τις υπηρεσίες και τα βοηθήματα προς τις μόνες μητέρες, παρέχονται όλες τις εργάσιμες ημέρες στις Κεντρικές Υπηρεσίες των φορέων:

- ΕΟΚΦ-ΠΙΚΠΑ, Κεντρική Υπηρεσία, Τσόχα 5, Αμπελόκηποι, τηλ. 6427856-59
- ΕΟΚΦ - ΕΟΠ (Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας), Τσόχα 5, Αμπελόκηποι, τηλ. 010 6427856
- ΕΟΚΦ - Κέντρο Βρεφών «**Η ΜΗΤΕΡΑ**», Δημοκρατίας 65, Ίλιον-Αττικής, Τ.Κ. 13122, τηλ. 010 2627155, 010 2611181.
- **Γενική Γραμματεία Ισότητας**, Δραγατσανίου 8, Πλ. Κλαυθμώνος, Αθήνα Τ.Κ. 10559, τηλ. 010 3315291-6, 010 3315343-6, Φαξ 010 3315276
- **ΚΕΘΙ** (Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας) Μουσαίου 2, Πλάκα, Τ.Κ. 105 55, Αθήνα, τηλ. 010 3311685-7, Φαξ 010 3311779.
- Υπουργείο Εργασίας, **ΟΑΕΔ, (Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού)**, Δ/ση Ασφάλισης, τηλ. 010 9989000.
- **ΟΓΑ**, Πατησίων 30, Αθήνα 101 70, τηλ. 010 3607011.
- Αρχιεπισκοπή Αθηνών «**Στέγη Μητέρας: Κέντρο Υποδοχής και Ενημέρωσης**», οδός Ακαδημίας 95, Αθήνα (τηλ. 010-3811274).
- **Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις** (για επιδόματα Υπ. Υγείας Πρόνοιας).
 - Αθήνα: Δ/ση Κοινωνικής Πρόνοιας, Φειδιππίδου 31 και Μιχαλακοπούλου Αθήνα, τηλ. 010 7710265, 010 7710211.
- **Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ανατολικής Αττικής:**
 - ο *Τμήμα Παιδικής Προστασίας*, Μεσογείων 42, τηλ.010 6396654
- **Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δυτικής Αττικής:**
 - ο *Τμήμα Παιδικής Προστασίας*, τηλ. 010 5906838, και 010 5905166
- **Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Πειραιά:**
 - *Τμήμα Παιδικής Προστασίας*, Πειραιάς: τηλ. 010 4120948

Παράρτημα: Βασική Βιβλιογραφία

- Carlos, M. και L. Maratou-Alipranti. 2000. "Family policy and new family forms: the cases of Greece and Portugal" στο A. Pfenning, Th. Bahle (επιμ.). *Families and Family Policies in Europe, Comparative Perspectives*, Frankfurt am Main, Peter Lang, σελ. 15-33.
- Council of Europe. 2000. *European Social Charter. Short Guide* Strasbourg: Council of Europe
- Hantrais, L (1997). «Exploring the Relationship between Social Policy and Changing Family Forms within the European Union». *European Journal of Population* 13: 339–79.
- Hantrais, L., 1995, *Social Policy in the European Union*, London: Macmillan.
- Hantrais, L 1997. «Exploring the Relationship between Social Policy and Changing Family Forms within the European Union». *European Journal of Population* 13: 339–79.
- Hudson, J. και B. Galloway, (επιμ.), 1993, *Lone Parent Families. Perspectives on Research and Policy*, Toronto, Thompson Educational Publishing.
- Ferrera, M. (1996). "The "Southern Model" of Welfare in Social Europe", *Journal of European Social Policy*, 6. (1): 17-37. Rhodes, M. ed. (1997). *Southern European Welfare States. Between Crisis and Reform* London: Frank Cass
- Hudson, J. & B. Galloway, (Eds), 1993, *Lone Parent Families. Perspectives on Research and Policy*, Toronto, Thompson Educational Publishing.
- Κουκούλη-Σπηλιωτοπούλου, Σ. 1998, «Ισότητα των φύλων στην απασχόληση και την κοινωνική ασφάλιση» στο Ι. Μαγγανάρα (επιμ.), *Εργασία, συνδικαλισμός και ισότητα των φύλων*, Αθήνα: Οδυσσέας, σελ. 193-230.
- Lewis, J. (1997). *Lone Mothers in European Welfare Regimes. Shifting Policy Logics*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Κογκίδου, Δ., 1995, *Μονογονεϊκές οικογένειες*, Αθήνα: Λιβάνης.
- Μαράτου-Αλιπράντη, Λ., 1998. «Μονογονεϊκές οικογένειες: Σύγχρονες τάσεις και διλήμματα πολιτικής. Συγκριτική επισκόπηση ανάμεσα στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, No 95, Α', σελ. 185-208.
- Μαράτου-Αλιπράντη, Λ., 1998. «Οικογενειακή ρήξη, μονογονεϊκότητα και κοινωνικός αποκλεισμός: οι υποχρεώσεις της οικογένειας. Η ελληνική και ευρωπαϊκή εμπειρία» στο *Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός, Πρακτικά 6^{ου} Συνεδρίου*, Αθήνα: Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, σελ. 547-562.
- Martin, Cl., Vion, A. (2001). *Lone Parent Families, Work and Social Care. A Qualitative comparison of care arrangements in Finland, Italy, Portugal, UK and France*. SOCCARE Project, Work Package 2.

- Martin, CL. (1996). 'Social Welfare and the Family in Southern Europe'. *South European Society and Politics*, 1 (3), σελ. 23-41.
- Martin, Cl., Vion, A. 2001. *Lone Parent Families, Work and Social Care. A Qualitative comparison of care arrangements in Finland, Italy, Portugal, UK and France*. SOCCARE Project, Work Package
- Ματσαγγάνης, Μ. (επιμ.) (1999). *Προοπτικές του κοινωνικού κράτους στη Νότια Ευρώπη*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ménages, familles, parentèles, solidarités dans les populations méditerranéennes*, 1996, Paris: PUF-AIDELF.
- Millar, J., 1992, «Lone Mothers and Poverty», in Gledinning C. & J. Millar (1992), *Women and Poverty in Britain. The 1990s*. London: Harvester Wheatshaf.
- Millar, J., 1992, «Lone Mothers and Poverty», στο Gledinning C. και J. Millar (επιμ.) (1992), *Women and Poverty in Britain. The 1990s*. London: Harvester Wheatshaf.
- Millar, J. & A. Warman, 1995, *Defining Family Obligations in Europe, The family, the state and social policy*, Report, University of Bath.
- OCDE, 1990, *Les familles monoparentales*, Paris: OCDE.
- Roll, J., 1992, *Lone Parent Families in the European Community*, Report to the European Community.
- Ruspini, E. *Living on poverty line*, Working Paper No 28, Mannheim, MZES , 1998.
- Symeonidou, H. 1996, «Social Protection in Contemporary Greece», *South European Society and Politics*, 1/3, pp. 67-86.
- Χατζώκου, Μ., *Ανάγκες μονογονεϊκών οικογενειών περιοχής Περιστερίου*, Αθήνα, ΕΟΠ, 1990.